

Inazo Nitobé

Bušido

Obsah

- 1 Bušido jako ethická soustava - 3
- 2 Prameny Bušidy - 6
- 3 Přímost a spravedlnost - 9
- 4 Udatnost, duch odvahy a trpění - 11
- 5 Láska k dobru, soucit s bídou - 13
- 6 Zdvořilost - 17
- 7 Pravda a pravdomluvnost - 21
- 8 Čest - 24
- 9 Povinnost věrnosti - 27
- 10 Výchova samurajů - 31
- 11 Sebeovládání - 34
- 12 Zřízení samovraždy a msty - 37
- 13 Meč, duše samuraje - 43
- 14 Výchova a postavení ženy - 45
- 15 Vliv bušidy - 50
- 16 Žije-li bušido ještě? - 53
- 17 Budoucnost Bušidy - 57
- Připomenutí - 60*
- Některé posudky o této knize - 61*
- O autorovi - 62*
- O elektronickém vydání - 64*

Bušido jako ethická soustava

Rytířství jest květinou, která jest na půdě Japonska tak domácí jako její symbol: třešňový květ. Není však suchým druhem staré cnosti, který jest v herbáři našich dějin uschován. Jest mezi námi živou bytostí, plnou síly a krásy, která ač nebere na se nic hmotného, přece atmosférou naší morálky proniká a nás přesvědčuje, že jsme dosud v moci jejích kouzel. Dlouho tomu již, co společenské podmínky, které jí vzrůstí daly, zmizely, ale světlo rytířství, tohoto dítěte feudalismu, ozařuje dosud cestu naší mravouky — přežilo zařízení, které bylo jeho matkou, jako světlo nesmírně vzdálených a dávno zaniklých hvězd, které dodnes k nám září.

Jest smutnou známkou dálného východu, že učenec Dr. Jiří Miller neostýchá se tvrditi, že nikdy nebylo rytířství nebo podobné cnosti u národů starého věku, aniž u moderních Orientalců. Tato neznalost poměrů jest však omluvitelná, uvážíme-li, že třetí vydání díla tohoto dobrého doktora bylo v témže roce veřejnosti odevzdáno, ve kterém Commodore Perry¹ na brány naší uzavřenosti zabušil. Po více než deseti létech, v době posledních známek života našeho feudalismu, upozornil Karel Marx ve svém „Kapitále“ čtenáře na zvláštní přednosti studia sociálních a politických zřízení feudalismu, kteráž v oné době jen v Japonsku vládla. Také já vybízím západní studenty historie a ethiky ku studiu rytířství v dnešním Japonsku.

Velmi lákavé jest porovnání evropského a japonského feudalismu i evropského a japonského rytířství — ale není účelem této knížky porovnáním tímto déle se zabývati. Pokusím se promluvit o vzniku a pramenech našeho rytířství, o jeho povaze a určení, o jeho vlivu na masu a konečně o stálosti a trvanlivosti jeho vlivu. Prvý z těchto bodů projednám krátce, poněvadž bych jinak byl nucen uvést čtenáře své na různé stezky našich národních dějin. Druhý bod bude obšírnější, poněvadž snad zajímáti bude čtenáře, studující národní ethiku a srovnávací mravouku dle našich myšlenek a v našem smyslu. Ostatní body projednám jen stručně.

Japonské slovo, které překládám „rytířstvím“, značí vlastně více. *Bušidó*² zna-

¹ Roku 1853–4

² Bu = „vojenství“, ši = „osoba náležející třídě vojenské“, bu-ši = dohromady značí as tolik jako naše slovo „rytíř“, dó značí „cesta“.

mená slovně „cesty rytířů“, cesty, na které šlechta nejen v boji, ale i v soukromém životě měla zřetel bráti, jinak „Předpisy rytířů“, „noblesse oblige“ bojující třídy. Podáv doslovný překlad i význam slova „*Bušido*“, myslím, že mohu nyní užívat slova toho v originále. Užívání původního slova tohoto jest již proto radno, poněvadž tato jediná a objemná nauka, která má tak zvláštní a tak lokální povahu, musí mít znak zvláštnosti své již na čele. Mimo to mají jistá slova zvláštní národnostní timbre tak význačných a charakterních zvláštností rasy, že ani nejlepší překladatel nemůže významu zadosti učiniti, ba naopak, činil by mu bezpráví. Kdo může přeložiti německé slovo „*Gemüt*“ přesně, nebo kdo necítí různost významu anglického slova „*Gentleman*“ a francouzského „*Gentilhomme*“, slov, kteráž jsou si etymologicky tak příbuzná?

Bušido jest tedy kodex morálních pravidel, jichž rytíři dbáti musili. Kodex tento není psán; nejvýše sestává z několika základních pravidel, která byla tradicí přenesena a několika známými rytíři a učenci písemně ustálena. Častěji jest to nevyslovený a nepsaný kodex, který tím spíše má hojivou moc pravých skutků, poněvadž jest to zákon psaný v srdcích. Nezakládá se na tvůrčí moci jednoho, byť i sebe schopnějšího mozku, nebo na životě jedné, byť i proslavené osoby. Jest produktem organického vzrůstu desítiletí, ba století vojenské dráhy. V dějinách ethiky zaujímá asi totéž místo, jako anglická konstituce v politických dějinách, a přece se nedá nijak porovnat s „*Magna charta*“ nebo „*Habeas Corpus actem*“. Pravdou jest, že časně v 17. stol. vojenská pravidla „*Buké Hatto*“ byla sestavena; ale těchto 13 krátkých článků zaměstnává se ponejvíce svatbami, zámky atd., a nechává didaktická pravidla skoro netknuta. Proto jest nám nemožno ukázati na určité místo i čas, a říci: „Zde jest pramen“. Jen dle výrazných stop dá se Bušido vřaditi časově do doby feudalismu. Ale feudalism sám jest z mnoha vláken spředen a Bušido dělí zde svoji jednotu. Tak jako můžeme v Anglii politická zřízení feudalismu od dobytí země Normany datovati, tak můžeme i zde říci, že feudalism v Japonsku vznikl za časů vlády Yoritomů ve XII. stol. V Anglii lze sociální živly feudalismu nalézt v jedné periodě, která spadá daleko před dobu Viléma Dobyvatele. A také v Japonsku počaly zárodky jeho klíčení daleko před časem, jež uvádím.

Když feudalismus úplně byl zaveden, vystoupila v Japonsku, podobně jako v Evropě, v popředí třída bojovníků z povolání. Jmenovali se *Samuraji*³. Toto slovo znamená jako staré anglické slovo „*Cnight*“ (Knight, Knecht), doslovně strážce nebo průvodce a podobá se „*solduriūm*“, o nichž Caesar tvrdí, že v Aquitanii existovali. Siniko, Japonské slovo *Buké* (viz pozn. *Buké Hatto*) nebo *Buši* (viz pozn. Bušido) bylo zhusta užíváno. Byli povýšenou třídou a původně snad lidmi drsné povahy, kteří válčení a boj vzali si za řemeslo. Poněvadž se domáhali velké

³ Doslovně „člověk vládci sloužící“, povšechné jméno pro osoby, jimž bylo dovoleno nošení dvou mečů, počínaje od Šógunů (hlavních velitelů armády) a Dajmió (feudální vůdce vojenský) k nejnižším třídám.

úcty a mnoha privilegií a tím brali na sebe mnohou zodpovědnost, pociťovali záhy nutnost říditka pro své vystupování a to tím více, poněvadž většinou byli v boji a náleželi různým kmenům.

Čestnou hru v boji! Jaké plodné morální zárodky obsaženy jsou v primitivním tomto výrazu divokosti a dětskosti! Nejsou-liž však podkladem všech rytířských i občanských cností? Smějeme se (jako bychom již byli z toho vyrostli) dětskému přání malého Angličana Toma Browna „jméno mladíka zanechati, který nikdy malého hocha netrýznil a nikdy před velkým neutekl.“ A kdo z nás neví, že toto jest základním kamenem, na němž může býti zbudována morální stavba nesmírného rozsahu? Budiž mi dovoleno tvrditi, že i nejušlechtilejší a míru nejmilovnější náboženství po tom se snaží. Toto přání Tomovo jest základnou velikosti anglické a nebude to snad dlouho trvati, než seznáme, že ani Bušido nemá nepatrnějšího piedestalu.

I když boj ať defensivní nebo ofensivní dle Kvakerů a Tolstojů jest nespravedlivý, přece možno s Lessingem tvrditi: „Víme z jakých chyb ctnosti naše pučí!“ Zdravým, jednoduchým povahám jsou přezdívky „šplhoun“ nebo „zbabělec“ největší nadávkou. Děťství počíná žíti s těmito názory a rytířství též. Ale když život roste a vztahy jeho stávají se pestřejšími a se množí, pak hledá ranní víra osvědčení u vyšších autorit a rozumnější prameny ku vlastnímu ospravedlnění, upokojení a vývoji. Kdyby se byly vojenské soustavy vyvíjely bez vyšší morální podpory, jak vzdálen byl by od rytířskosti morální podklad Bušidy! V Evropě splynulo křesťanství, které rytířství uznává, s duševními činy. Lamartine praví: „Náboženství, boj a sláva jsou tři duše křesťanského rytíře.“

Prameny Bušidy

Začneme s *Buddhismem*¹. Náboženství toto učí klidné důvěře v osud, tichému podřízení se všemu, neodvratnému, stoickému sebevědomí v nebezpečích a bídách, nenávisti k životu a lásce k smrti. Vynikající učitel šermu pravil kdysi k jednomu žáku svému, jenž se vyšinul na výši umění: „Má nauka musí nyní ustoupiti učením Zen“. *Zen* jest Japonské slovo znamenající totéž jako Dhyána, která značí „lidskou práci, jež myšlením překročila hranice slovního vyjádření.“²

Methodou učení toho jest pozorování a smyslem jeho, pokud rozumím, jest: býti přesvědčen o základním pravidle, jemuž vše, snad i vše absolutní podřízeno jest, a tak sama sebe s absolutnem v soulad přivésti. Tak definováno, stane se učení více než dogmatem sekty, a kdo pochopí absolutno, vzbudí se k „novému nebi a nové zemi.“

Čeho Buddhismu se nedostávalo, nabízel *Šintoismus*³ v hojnosti. Učení jeho vybízí také k věrnosti vládci; také úctě ku památkám předků a dětské lásce, jaké žádné náboženství neučí; radí arogantní povaze Samuraje jistou pasivitu a trpělivost. V Šintově theorii není místa pro „dědičný hřích“. Naopak, Šin-toismus věří ve vrozenou dobrotu a božskou čistotu lidské duše. Každý snad povšimnul si, že na svatých místech Šintů chybí všechna bohoslužebná nářadí. Jednoduché zrcadlo, vyvěšené ve svatyni, tvoří hlavní část celého zařízení. Přítomnost tohoto předmětu jest lehce vysvětlitelná.

Zobrazuje lidské srdce, v němž, když jest čisto a klidno, zrcadlí se obraz božství. Přistoupíme-li k oltáři, spatříme na lesklé ploše zrcadla svůj vlastní obraz — bohoslužba tato jest stejná jako staré delfické pravidlo: „Poznej sebe sama!“ Ale ani v řeckém ani v japonském učení neznámá poznání sebe sama znalost fyzické soustavy těla nebo jeho anatomie: byla to znalost morálních schopností,

¹ Buddhism byl uveden do Japonska v polovině šestého století po Kr. (Rhys-Davis: Buddhism).

² Lafcadio Hearn, *Exotics and Retrospectives*, str. 84.

³ Šintoismus = Šintó (cesty bohů) jest jménem japonské mythologie, jakož i kultu přírody, který do Japonska národní vírou byl přenesen dříve nežli Buddhismus. Šintoismus žije dosud v Japonsku, ač značně změněn. Čti: Ernest Satow: *The Shintó, The Revival of pure Shintó*. Percival Lovell: *Occult Japan*.

zkouška mravní povahy naší. Dle Momsena, který porovnává Řeky a Římany, byla modlitba Řeků, kteří oči svých při pobožnosti k nebi obraceli modlitbou pozorující a modlitba Římanů, kteří hlavy své v šat halili, modlitbou myslící. Podobně jako náboženství římské pozvedlo více naše národní myšlení než mravní sebevědomí jednotlivců do popředí. Kultus přírody učil nás milovati z celé duše naši zem a úcta předků přenášejíc se z generace na generaci, povznesla císařskou rodinu naši za hlavu národa. Nám jest země tato něčím více než prostou hlínou nebo prstí, z níž lze kovy dolovati anebo plody vypěstovati, jest svatou schránkou našich Bohů, duší našich otců. Nám jest císař více než vrchním policejním sluhou pravostátu, nebo než ochráncem kulturního státu, jest nám zosobněným zástupcem nebes na zemi, která v osobě jeho spojuje všechnu moc a milosrdenství.

Učení Šintoismu uzavírají dva nejvýraznější rysy duševního života našeho národa: „Lásku k vlasti a věrnost“. Pravdivě praví Arthur May Knapp: „V hebrejské literatuře jest často velmi nesnadno rozeznati, mluví-li pisatel o bohu nebo státu, o nebi nebo Jerusalemu, o messiáši nebo národu.“⁴ Podobnou směs nalezneme i v seznamu jmen svojí národní víry. Mluví o směsi, poněvadž tato spousta slov zdá se býti logickému rozumu směsí. Jest to vývoj národních instinktů a citů rasy a nemá snahy po systematické theorii nebo racionální theologii. Toto náboženství, lépe řečeno: tyto city rasové, ku kterým náboženství toto povzbuzuje, pronikly Bušidu zcela oddaností vládci a láskou k vlasti; a Buši jednali spíše puze instinktem než nabádání naukami.

Pro ethické zásady byly nauky *Konfuciovy*⁵ neplodnějšími prameny Bušidy. Jeho výklady pěti morálních vztahů mezi pánem a sluhou, panujícím a opanovaným, otcem a synem, manželkou a manželem, starším a mladším bratrem i přítelem a přítelem byly jen potvrzením toho, co instinkt lidu dávno poznal, dříve než byly Konfuciovy spisy z Číny přivezeny. Tichá, vlídná a příjemná povaha jeho politicko-ethických předpisů byla pro Samuraje, vládnoucí to třídu, výtečně způsobilou. Jeho aristokratický a konservativní tón shodoval se se vším, co tito bojovní státníci potřebovali.

Vedle Konfucia měl veliký vliv na Bušido *Mencius*. Jeho sílyplné a často zcela demokratické nauky vábily zvláště sympatické povahy, a jsouce pokládány za nebezpečné stávajícímu sociálnímu pořádku a za převratu schopné, byly dlouhou dobu pod censurou. Ale slova mistra tohoto našla stálou ozvěnu v srdcích Samurajů.

Spisy Konfuciovy a Menciovy⁶ byly hlavní učbou pro mládež a ve velké vážnosti u starých. Ale pouhá znalost spisů obou těchto učenců byla málo ceněna.

⁴ Feudal u. Modern Japan, Vol I., str. 183

⁵ Konfucius (japonsky Káší) vystříhal se všeho metafysického vzletu a bohoslužebných extází. Držel se přísných podrobností morálky a stanovil za základ všeho učení poslušnost k rodičům i vládčům. Viz: Sacred Books of the East. Díl XVI.

⁶ Spisy ty skládaly se dle smyslu japonského slova ze „čtyř knih a pěti pravidel církevních“.

Známé přísloví směje se tomu, jenž jen intelektuelně Konfucia zná, jako muži stále pilnému, který Analekty (učení Konfuciovo) nezná. Typický Samuraj nazývá vědeckého učence hlupcem čpícím knihou. Jiný přirovnává vědění s nepříjemně páchnoucí zeleninou, která stále a stále musí býti převářena, než se stane k požití schopnou. Člověk, který málo četl, čpí pedanterií, člověk, který četl více, čpí více; oba jsou stejně nepříjemní. Pisatel míní tím, že znalost jest jen tehdy pravou, když pronikne rozum učícího se a v povaze jeho se zrcadlí. Intelektuální specialista považován byl za stroj, za rozum podřízený ethickým pocitům. Člověk a vesmír byly uznávány za stejně ethické. Bušido nemohl přijmouti úsudek Buxleye, dle něhož kosmické zdokonalování a plození jest nemorální.

Bušido nepovažoval znalost samu o sobě za mnoho. Znalost nebyla konečným cílem, nýbrž jen prostředkem k dosažení moudrosti. Kdo ji pokládal za konečný cíl, ceněn nebyl více než stroj, který dle přání básně nebo nauky odříkává. Věda byla ztotožněna s praktickým použitím jí v životě, a tato sokratická nauka našla nejhorlivějšího stoupence svého v čínském filosofu *Wan Yang Ming-ovi*, který bez únavy opakoval: „Vědění a jednání jest jedno a totéž“.

Chci zabývat se chvíli tímto tématem, které mělo na nejšlechetnější zástupce Buši tak silný vliv. Západní čtenáři naleznou ve spisech jmenovaného filosofa začasť paralelky s Novým Zákonem. „Snažte se nejprve dosáhnouti království Božího a jeho spravedlnosti a všeho dostane se Vám.“ Myšlenku tuto nalezneme skoro na každá stránce Wang Yang Mingových spisů. *Miva Šisai*, jeden z japonských jeho žáků, praví: „Pán nebes a země, pán všeho živočišstva, když ten v srdci člověka přebývá, stává se duší (*Kokoro*) jeho; proto jest duch živoucí bytostí, která vždy září“ — a dále: „Duševní světlo naší tělesné bytosti jest čisto a jasno a nemůže býti vůlí lidskou ovládáno. Když náhle v nás procitne a zlo od dobra nám rozeznati dává, nazýváme je svědomím. Jest to světlo vycházející od Boha v nebesích.“ Jak podobna jsou slova tato některým místům z Jakoba Böhme — a jiných filosofických mystiků!

Jsem ochoten věřiti, že japonský duch, vyjádřený jednoduchými naukami náboženství Šintova, byl nakloněn ku přijetí předpisů Yang Mingových. Vyvíjel nauku o neomylnosti svědomí až skoro k transcendentalismu a doznává mu nejen schopnost rozeznávati dobro od zla, nýbrž i pochopení povahy psychologických činů a fysických událostí. V idealismu šel tak daleko jako Berkeley a Fichte, ne-li dále, popíraje jsoucnost všeho, co jest mimo lidský obzor. Ač systém jeho měl všechny logické chyby, které solipsismu se připisují, přece nemůže se popírati morální význam jeho co do vývinu charakteru a lhostejnosti letory.

Prameny Bušidy mohly býti různé, ale podstatných pravidel, které Bušido z nich čerpal, bylo málo a byla jednoduchá. Začneme je nyní pozorovati.

Ony čtyři knihy byly: Vysoké učení, Nauka o prostředcích, Analekty Konfuciovy, Přísloví Menciova. Pět pravidel: Kniha změn, Kniha básní, Kniha dějin. Kniha obřadů, Jaro a podzim.

Příměst a spravedlnost

Počnu s přímostí a spravedlností, poněvadž jest nejpřísnějším předpisem kodexu Samurajů. Nic nezná protivnějšího než lstivé jednání a křivé cesty. Pojem přímosti jest snad úzkoprsý, snad i nesprávný. Známy jeden Buši definuje přímost jako sílu rozhodnutí: „Příměst jest síla bez váhání jistou cestou v souladu s rozumem jít, zemřít, jest-li to spravedlivo bojovati, je-li boj spravedlivý.“ A jiný: „Příměst jest kost, která tvoří postavě podporu. Podobně jakoby se ruce nemohly bez kostí pohybovati a nohy státi, tak nemůže ani schopnost ani učenost z lidského těla učiniti Samuraje. Kde jest příměst, tam nepohřešuje se věděním.“ Ano, i v pozdějších letech v době feudalismu, kdy dlouhý mír přivedl klid, a tím i zaměstnání a zábavy různého druhu v život bojovníků, platilo slovo *Gishi* (= upřímný muž) více než jiné slovo značící umělce nebo učence. Oněch 47 věrností, které hrají v národní výchově tak důležitou úlohu, nazývá se v obecní mluvě 47 *Gishi*.

V době, kdy lest platila za vojenskou taktiku a faleš ze válečnou lest, byla tato mužná, otevřená a poctivá ctnost skvostem, který nejjasněji zářil a nejvíce byl ceněn. Příměst jest úzce spřízněna s udatností, jinou válečnou ctností. Ale dříve než budu mluvit o udatnosti, zdržel bych se rád u něčeho, co se mi zdá odvozením přímosti, co od originálu se stále a stále uchylovalo až v obecném užívání zcela se změnilo. Mluvím o *Giri* (= slovně pravém rozumu), které počalo značiti během času neurčitý pocit povinnosti, již musilo býti dle veřejného mínění zadosti učiněno. V původním a nepadělaném slova smyslu znamená jednoduše povinnost — mluvíme proto o *Giri*, kterou jsme rodičům, představeným, podřízeným a společnosti vůbec povinni. V tomto slova smyslu jest *Giri* povinností, neb co jiného jest povinností, než to, co nám zdravý rozum činiti káže? Neměla by býti naším kategorickým imperativem?

Giri neznamenal nic jiného než povinnost samu; láska měla býti citem naším, který všechno naše jednání vůči rodičům řídil. Kde však láska chybí, tam musí na místo ní něco jiného nastoupiti, co by nařizovalo dětskou úctu — a to bylo *Giri*. Zcela správná byla tato autorita *Giri*, neboť nenabádá-li láska ku šlechtným činům, pak jest na lidském rozumu, aby pomáhal pomoci a jeho rozvaha musí býti zostřena, aby byl přesvědčen o potřebě konání dobra. Totěž platí o každém

mravním závazku. V okamžiku, kdy povinnost se nám stává břemenem, jest na rozumu, aby přišel a nedopustil, abychom se oddálili od povinnosti. Takto jest Giri přísným učitelem, který s metlou v ruce nutí lenochy, aby konali povinností.

V ethice jest Giri ctností druhého stupně. Stojí hluboko pod křesťanským učěním o lásce, která by vlastně měla býti jediným zákonem. Považuji Giri za produkt podmínek umělé společnosti — společnosti, kde rod a nezasloužená přízeň tvořily různé rozdíly třídní, kde rodina byla sociální jednotkou, kde stáří mělo přednost před schopností, a kde přirozené city začasť musily se libovolně stvořeným mravním kořiti. Touto umělostí přetvořilo se Giri časem na neurčitý pojem slušnosti, který byl volán na pomoc, aby se mohlo to vysvětliti nebo ono ospravedlniti. Ku příkladu: proč má matka všechny děti obětovati, aby prvorozence zachránila, a proč má dcera i nevinnost prodati, aby opatřila peníze na otcovy výstřednosti atd. Giri, které jako čistý rozum počalo, snížilo se dle mého mínění až ke kasuismu.

Mohl bych o Giri totěž říci, co Scott praví o vlastenectví: „že jest nejkrásnější, ale začasť i nejpodezřelejší maskou jiných citů.“ Přestoupivši hranice rozumu dostalo Giri ohavné a nesprávné označení. Bralo všechnu sofistiku pod svá křídla a bylo by samo stalo se zřídlem zbabělostí, kdyby Bušido nebyl měl správný a výrazný pojem o udatnosti.

Udatnost, duch odvahy a trpění

Udatnost nebyla ctností, nepůsobila-li ruku v ruce se spravedlností. Confucius definuje ve svých „Analektech“ udatnost tím, že dle svého zvyku staví opak udatnosti na pranýř. „Poznání dobra a nedbalost při konání jeho dokazuje nedostatek síly.“ Postavíme-li větu tuto v pozitivní smysl, zní: „Udatnost jest konání dobra“. Vystaviti se všemožným nebezpečím, obětovati život a padnouti smrti v náruč — to vše definujeme přes příliš často a neprávem udatností. A takovéto ukvapené jednání dochází zvláště ve válčení začasté souhlasu ano i chvály. Jinak jest tomu v předpisech rytířství. Smrt pro nečestnou příčinu byla „smrtí psa“. „Vrhnutí se do věry válečné a zemřítí bez důvodů, není hrdinstvím — jest zbabělostí.“ Praví však princ Mito: „Ale pravou zmužilostí a hrdinstvím jest žítí, je-li spravedливо žítí, a zemřítí, je-li spravedливо zemřítí.“ Na západě známý rozdíl morální a fysické zmužilosti a udatnosti poznali jsme dávno. Vždyť každý mladík Samuraj znal co značí „velká udatnost“ a „udatnost podlce“.

Hrdinnost, síla, pevnost, neohroženost a zmužilost, tyto vlastnosti, které mladé povahy nejvíce lákají a které příkladem i výchovou mohou býti pěstovány, byly, správně řečeno, národními ctnostmi, o něž mládež naše záhy zápasila. Již u prsu matky slyšelo děcko příběhy válečného hrdinství. A pláče-li dítě bolestí, konejší je matka slovy: „Jaký jsi zbabělec! Kdo by plakal pro takou maličkost! Co bys dělal, kdyby ti byla v bitvě ruka useknuta? A co teprve, když bys byl nucen ku *harakiri*?“¹ Všichni známe patheticou sílu polovyhladovělého prince „ze Sendaje“, který ku svému malému pážeti praví: „Vidíš ona malá ptáčata v hníždě? Jak otevírají své žluté zobáčky! A tamo přilétá jich matka, by je nakrmila. Jak radostně a šťastně pojídají! Ale pro Samuraje jest hanbou míti hlad, byť i měl prázdný žaludek.“ Ve vypravování a starých pohádkách našich chův slychali přechasto anekdoty o udatnosti a síle.

Ale vypravování toto není jedinou methodou k výchově neohroženého a odvážného ducha. Rodiče dávají často dětem úlohy hrozně těžké, často i ukrutné, které veškeré odvahy dítěte vyžadují. Staré přísloví praví: „Medvědi hází svá mláďata

¹ Harakiri, známá japonská samovražda značí doslovně prořznutí břicha.

se strání“. Děti Samurajů zaváděny byly do hlubokých roklí trampot a nabádány ku pracem Sisifovým. Odepření potravy a vystavení zimě a mrazům bylo dobrým prostředkem, jímž děti útrapám zvykaly. Děti v nejútlejším mládí posílány byly do úplně jim cizích krajů, před východem slunce vstávaly, před snídaní ve čtení se zdokonalovaly a bosy i v krutých mrazech k učiteli chodily. Scházely se občas v malých hloučcích, ku příkladu v den „boha učení“ a probděly celou noc předcítajíc střídavě. Návštěva hrůzných míst, popravišť, hřbitovů a domů, v nichž prý duchové řádili, byla nejmilejším ukrácením chvíle pro mladé Samuraje. V době, kdy stínání bylo veřejné, byli mladíci posíláni, by přítomni byli tomuto hroznému divadlu, a nuceni zanechat jisté znamení na hlavě popraveného na důkaz, že tam byli.

Tato výchova vzbudí v moderním pedagogu více hrůzy než spartánské „tužení nervů“ a snad i obavu, že výcvik tento byl brutální a že zničil všechny jemné city mladého srdce v zárodku. Studujme však dříve další učení Bušidy.

Láska k dobru, soucit s bídou

Láska, velkomyslnost, náklonnost k bližnímu, sympatie a soucit považovány byly za vznešené ctnosti a za nejvyšší a nejsvětější cíl lidské duše. Nepotřebovali jsme Shakespeara, abychom cítili — ale jako ostatní svět potřebovali jsme ho ku vyslovení našich citů — že milosrdenství sluší vládci lépe než démanty posetá koruna. Znali jsme milosrdenství jako něžnou, mateřskou ctnost. Byla-li správnost a přísná spravedlnost zvláště mužské povahy, mělo milosrdenství a jemná mysl povahu ženskou. Byli jsme varováni před přílišnou shovívavostí, která nebyla spravedlností ovládána. Masamuné praví v jedné ze známých svých nauk: „Přílišná upřímnost přetvoří se v napjatost, přílišná dobrota stává se slabostí“.

Šťastnou náhodou není milosrdenství tak vzácnou ctností jako krásnou, ne všude platí, že „nejjudatnější jsou nejjemnější, a milující nejodvážnější“. *Bushi no nasake* — jemnost bojovníka — zvuk tohoto významu apeluje na vše, co jest v nás ušlechtilé; ne proto, že by milosrdenství Samuraje od milosrdenství jiných bytostí se lišilo, nýbrž proto, že nauka tato vyžadovala milosrdenství tam, kde nebylo jen prostým impulsem, kde byla jen k vůli spravedlnosti vykonávána a kde se za milosrdenstvím moc zachrániti nebo zabíti skrývala.

Ač cítili se Samuraji mocnými ve svých právech a privilegiích, přece uznávali slova Menciova: „Láska k dobru spojuje pod žezlem svým vše, co síla potlačiti chce, jako voda oheň tlumí. Jen ti pochybuj o vlivu vody na oheň, kdož chtějí koflíkem vody uhasiti náklad dříví.“ A dále praví, že „soucit jest kořenem lásky k dobru“, proto pamatuje dobromyslný člověk vždy na trpící a nuzné.

Jest nápadno, jak podobá se čestný kodex jedné země kodexu ostatních zemí, jinými slovy, jak nenáviděné myšlenky a zásady Orientalů shodují se s pravidly nejušlechtilejších učení evropských. Kdybychom vzdělanému Japonci ukázali verše

Hae tibi erunt ertes pacisque imponere morem,
Parcere subjectis, et debellare superbos.

možno dosti, že by vinil pěvce z napodobení japonské literatury.

Samurajům byla stále doporučována láska a dobrota k slabým, potlačovaným a přemoženým. Znalcům Japonského umění znám bude obraz představující kněze, sedícího na krávně zády ku předu. Jezdec tento byl vojínem, jehož jméno bylo s hrůzou vyslovováno. V krvavé bitvě u *Samano-ura* (1184 po Kr.), která byla jednou z nejhroznějších bitev našeho národa, dohonil rytíř tento jednoho nepřítele a chopil ho pevně svým železným ramenem. Vojenská pravidla vyžadují v tomto případě prolítí krve jen tehdy, je-li slabší téhož společenského postavení jako silnější. Proto chtěl bojechtivý voják zvědět jméno svého zajatce; tento však nechtěl je prozraditi. Proto strhl mu nemilosrdně přilbu s hlavy a spatřil ku svému podivu krásný, bezvousý mladý obličej; a při tomto pohledu pustil překvapený voják svoji oběť. Pomohl mladíku na nohy a pravil otcovským tonem: „Mladý kníže, jdi k své matce. Meč *Kumagaye* nesmí býti poskvrněn kapkou tvé krve. Pospěš a uteč přes průsmyk, dříve než nepřítel se objeví!“ Mladý voják však zdráhal se uprchnouti a prosil *Kumagaye*, aby ho proklál svojí ocelí, by zachránil tím čest obou. Nad hlavou starého bojovníka blýská se bílá ocel, která tak mnohou nit života přetrhla, ale udatné srdce jeho pláče soucitem. Před okem tkví mu obraz vlastního jeho syna, který v týž den po prvé do boje vytáhnul. Silné paže jeho se chvěje a opět prosí svojí oběť, by se zachránila. Ale nátlak tento jest marný. Již slyší za sebou hlasy a kroky blížících se druhů. I zvolá: „Budeš-li dohoněn, padneš rukou méně šlechtnou než jest ruka má. Ó Nekonečný! Přijmi jeho duši.“ V okamžiku blýskne se meč vzduchem a barví se rudě krví mladíka. Když boj byl skončen, vrátí se *Kumagaye* v triumfech domů; ale čest a sláva ho nebaví; vzdá se vojenství, ostříhá svojí hlavu a obléknuv kněžské roucho, věnuje zbytek svých dnů životu svatého poustevníka. Nikdy více neobrátí se zády k západu, kde leží vytoužený zlatý ráj, ze kterého spása nám kyne a kam slunko denně k odpočinku spěchá.

Kritikové naleznou snad v povídce této chyby — a povídka ta není nedotknutelná, ale přece ukazuje, že jemnost, soucit a láska jsou city, které i nejkrvavější činy Samurajů zdobily. V knížectví *Satsumy*, kteréž se vojenským duchem a vojenskou výchovou vyznamenávalo, bylo zvykem, že mladí lidé zaměstnávali se hudbou; ne vřeskem polnic, ani hřímáním bubnů, které nás povzbuzují napodobovati tygří činy, nýbrž lkajícími a jemnými melodiemi *bivy*¹, které divoké vášně naše krotily a myšlenky naše odvracely od krve a boje. *Polybius* vypravuje, že

¹ biva = nástroj podobný kytaře.

v Arkadii vyžadoval zákon ode všech mladíků pod třicet roků zaměstnávat se hudbou, aby divoké povahy jejich byly tímto vznešeným uměním kroceny. Jen vlivu hudby připisuje nedostatek ukrutnosti v oné části arkadských hor.

Satsuma nebylo jediným místem Japonska, kde byl vojínům jemnocit vštěpován. Jeden princ „ze Širakavy“ píše ve svých vzpomínkách: „Vůně květin, hlahol vzdálených zvonů a bzučení brouků v temné a chladné noci — nezaplašuj jich, užij jich raději, když za tichých nočních chvil k lůžku tvému se blíží“ a dále: „Těmto třem musíš odpuštění, i když tvoje city urážejí: studenému dechu větru, jenž rve z kvítí lístky, mraku, který měsíc halí, a muži, který s tebou spor vyhledává.“

Aby tyto jemné city byly povzbuzeny, nabádalo se ku psaní veršů. Proto nalezneme v poesii naší silný proud pathosu a jemnosti. Známa anekdota o jednom Samuraji vysvětluje tento bod. Mladík ten měl se cvičiti ve skladbě básní a za thema dostal „zpěv *uguisy*“². Jeho hrdá povaha vzpírala se thematu tak dětskému a proto mrštil s opovržením následující řádky³ svému učiteli pod nohy:

Udatný bojovník napíná své pozorné ucho při zpěvu bardově.

Učitel jeho nebyl zastrašen touto surovostí, nýbrž nabádal mladíka dále a tak dlouho, až citové struny duše jeho se rozezvučely a sladký zpěv *uguisy* v srdci jeho ozvěny našel. Potom psal:

Bojovník stojí vztýčen, obrněn a silný,
by naslouchal zpěvu *Uguisa*,
jenž sladce nese se stromovím.

Obdivujeme epizodu z krátkého života Kornerova, který, leže zraněn na bojišti, psal dojemné své „Loučení se světem.“ Podobné případy nejsou zvláštností u vojínů našich. Naše výrazné epigrammy byly výtečně schopny vyjádření jediného citu. Každý vzdělanec byl buď básníkem nebo básnílkem. Nebylo u nás zvláštním zjevem, když vojín na pochodu náhle se zastavil, a vyňav svoje psací náčiní, psal ódy — později nalezeny podobné úryvky v helmách nebo pancéřích mrtvých. Co

² Uguisu (*Cettia Cantans*) nebo pěnkava nazývána jest slavíkem Japonska.

³ Japonské básnictví nezná rýmů ani metra jako básnictví čínské a evropské. Ku konci této knihy uvádím dvě původní básně japonské, japonským písmem psané s vysvětlením čtení. Tam sezná čtenář ráz japonské básně. Viz AV. G. Aston: *History of Japanes Literature* (franc. překlad vyšel u Armanda Colina v Paříži.)

Inazo Nitobé: Bušido

---

vykonalo v Evropě ku povzbuzení soucitu uprostřed hrůz válečných křesťanství, způsobila v Japonsku láska k hudbě⁴ a poesii. Pěstováním ušlechtilých citů seznáváme útrapy bližních. Skromnost a úslužnost, které jsou vzbuzeny úctou k citům bližního, tvoří kořen zdvořilosti.

⁴ O japonské hudbě viz: F. T. Pigott: Music and musical Instruments of Japan. — A. J. Ellis: On the Musical Scales of Various Nations. — Pak ve sbírce: Asiatic Transactions: Dr. Veeder: Some Japanese Musical Intervals; Dr. Mtiller: Einige Notizen uber die Japanische Musik.

Zdvořilost

Zdvořilost¹ jest ona slušnost a přímot v jednání, kterou každý cizinec pozná jako zvláštní japonskou ctnost. Zdvořilost jest jen ubohou ctností, je-li vykonávána proto, abychom neprohřešili se proti pravidlům slušnosti, ač má přece býti vnější činností soucitné úcty pro city bližního. Zahrnuje v sebe také úctu k sociálnímu postavení, neboť to neznamenal plutokratická vyznamenání, nýbrž vyznamenání za opravdové zásluhy.

Ve svrchovaném slova smyslu blíží se zdvořilost skoro lásce. Můžeme s vážným obdivem říci, že ona zdvořilost „jest trpělivá a přívětivá, jež se nesnaží, (nešplhá) nepřehání, nevynáší se, nestává se netrpělivou, nehledá své, nenechává se ztrpčovati a nepřičítá zlo.“ Jest pak tedy podivuhodno, že prof. Dean v rozpravách o šesti živlech člověčenstva vykazuje zdvořilosti vynikající místo, protože jest nejzralejším ovocem společenských styků?

Ač zdvořilost chválím, přece nechci ji zařaditi do první řady ctností. Zkoumáme-li ji, seznáme, že jest příbuzná ctnostem vyšších stupňů; a která ctnost stojí osamocena? Poněvadž byla jako ctnost bojovníků vychvalována a takto přeceněna, ukázala svoji podlízavost. Konfucius sám mnohokrát učil, že vnější forma není částí slušnosti jako zvuk není dílem hudby.

Když mrav byl povznesen ku „*sine qua non*“ společenského řádu, dalo se očekávati, že jemně propracovaný systém etikety musí býti přijat, aby mládež správným společenským způsobům se naučila. S největší pozorností bylo učeno, jak se máme ukloniti ku pozdravu cizích, jak choditi a seděti. Chování při stole stalo se vědou. Pití čaje povzneseno k ceremonii a dobře vychovaný muž musil býti mistrem ve všem. Zcela správně nazývá pan Veblen ve své zajímavé knize² způsobnost „vynálezem a produktem života, který má volný čas.“

¹ Zdvořilost je uznávána za charakteristickou ctnost Japonců. Osobní styk s tímto lidem po více než čtvrt století přesvědčil mne, že zdvořilost tato je „la politesse qui vient du coeur“, že je něčím více než pouhými poklonami a úsměvy — že jest pravou laskavostí, zvl. mezi nižšími třídami. (Prof. Chamberlain)

² Theory of the Leisure Class, str. 76.

Slyšel jsem poznámky Evropanů o široké naší nauce o zdvořilosti. Slyšel jsem, že zabírá mnoho místa v našich myšlenkách a že jest nesmyslem ve všem jí zadost učiniti. Přiznávám, že v etiketě naší jsou nepotřebné jemnosti, ale nevím, je-li v etiketě naší zrovna tolik nesmyslnosti jako v přehnaném napodobení stále se měnících mód na západě? Ostatně ani módu nepokládám za pouhou chuť ješitnosti, naopak považuji ji za nekonečnou snahu lidského ducha po krásnu. Tím méně pokládám obřady za triviální; jsou výsledkem dlouhého pozorování nejlepšího způsobu a nejlepší cesty k jistému cíli. Ku vykonání jisté práce jest zajisté jeden způsob nejvýhodnější. Způsob tento jest nejspořivější a nejpohodlnější. Herbert Spencer definuje uhlazenost jako nejspořivější způsob pohybu. U čajového obřadu jsou zvláštní předpisy, jak užívatí šálku, lžice nebo ubrousku. Nováčkoví se obřady ty zdají unavující. Ale brzo poznáme, že dle předepsaných pravidel se nejvíce času i práce uspoří; jinými slovy, nejspořivější spotřeba práce jest dle Spencera zároveň nejpůvabnější.

Duševní význam společenských způsobů — nebo slovy „Filosofie oděvu“ řečeno, duševní disciplína, jíž jen vnějšími známkami jsou etiketa a ceremonie — ta disciplína není v žádném poměru k tomu, k čemu vzhled oněch známek ukazuje. Mohl bych dle příkladu Spencerova dokázati vznik a mravní motivy našich obřadů. Ale není na místě zde déle se o tom zmiňovati. Chci pojednati o morální výchově, která záleží v přísném pozorování slušnosti. Privil jsem, že etiketa byla vypracována do nejjemnějších podrobností a že různé školy s různými systémy se tvořily. Všechny shodovaly se však v podstatě, dle výroku jednoho z velkých zástupců známé školy etikety Ogasawaracké: „Cílem vši etikety jest, abys povahu tak vycvičil, aby i když sedíš, ani největší práč nedovolil si tě napadnouti.“ To značí jinými slovy, že stálým cvičením v dobrém chování můžeme přivesti všechny části těla do úplného pořádku a do takového souladu, že tím lze nadvládu ducha nad tělem vyjádřiti. Jak nový a hluboký význam má tu francouzské slovo „bienséance“!

Předpokládáme-li, že uhlazenost jest úsporou sil, platí logickým odvozením, že stálý cvik v graciosním chování způsobí zásobu a hromadění sil. Dobré způsoby značí tudíž sílu a klid. Myslím, že i staří pánové měli by býti k tomu pobádání: když Gallové při plenění Říma do senátu vtrhli, opovážili se ctihodné otce za vousy tahati. Nedostávalo se senátorům asi důstojnosti a vážnosti v chování. Je-li opravdu dosažitelná tak vysoká duševní přednost pomocí etikety? Proč ne? Všechny cesty vedou do Říma!

Abych ukázal, že i nejjednodušší věc může se státi uměním a duševní kultury nabýti, chci promluvit o *Čanoyu*³, čajovém obřadu. Pítí čaje jest krásným uměním. Proč by nemohlo jím býti? Rafael a Michel Angelo mají své předchůdce

³ Ča-no-yu značí oběd, při němž hlavní úlohu hraje pití čaje. Čaje neuzívá se však ve formě listů, nýbrž jako prášku, který svařen s vodou tvoří hustou směs. Hustý čaj zove se Koi-ča, řídký Usu-ča. Při počátku obřadu užívá se prvého, ku konci druhého. Každý předmět

v dědku, které ryje figury prstíkem do písku a v divochu, který z kamene vytesává. Tím více bylo pití nápoje, které dlouhým pozorováním poustevnického Hinda počalo, schopno vyvinouti se ku pomoci náboženství a morálky. Klidnost mysli, veselý temperament, usedlost a vážnost v chování, kteréž vlastnosti tvoří hlavní rysy Čanoyu, jsou bezpochyby prvými podmínkami pravého myšlení a pravého citu. Pečlivá čistota malého pokojíku, který od hluku masy jest tak vzdálen, sama o sobě k tomu jest stvořena, by odvrátila myšlenky od světa. Holé stěny nepoutají pozornosti tak jako nesčetné obrazy a haraburdí západních salonů; *Kakemono*⁴, doslovně „visící věc“, značí podlouhlé na hedvábí nebo papíře a většinou ručně malované obrazy, užívané ku dekorování obydlí, poutá naší pozornost více jednoduchostí motivů než krásou barev. Naším cílem jest největší jemnost chuti a proto zavrhneme vše, co připomíná marnivost. Okolnost, že Čanoyu vynalezeno bylo poustevníkem, kdy válka a hluk válečný byly na denním pořádku, dokazují, že zařízení toto bylo něčím více než pouhým ukřáčením dlouhé chvíle. Dříve než společnost na slavnosti súčasněná tiché hranice čajového pokoje překročila, odložila zároveň s meči divokost válečnou, intriky diplomacie a starosti o vládu, by požila pokoje a přátelství.

Čanoyu jest více než obřadem; jest krásným uměním, jest poesíí pohybů na místě rýmů: jest moderm operandi discipliny duše. Jeho nejvyšší cena záleží v poslední fási. Nezřídká nabyly fáse ostatní převahy v duchu svého příslušníka, ale to nedokazuje, že by jeho pravá povaha nebyla duševního rázu.

Úslužnost jest velkým ziskem, i když chování není ničím více než půvabem; ale nezůstane jen při tom. Neboť úslužnost jest vždy jen ladným výrazem politování, poněvadž povstává z lásky k dobru a skromnosti a jemnocitem vůči jemnocitu bližního. A naše úslužnost žádá, bychom s plačícím plakali, s radujícím se radovali. Tento didaktický požadavek seznáme v drobných událostech a činech, vztahujících se na každodenní podrobnosti života. Jedna Američanka, která žila po dvacet roků v Japonsku, pravila mi jednou, že vystoupí-li jemnosti tyto zřetelně, účinkují „velmi komicky“. Jsme-li ku př. venku při horkém, žhoucím slunci beze slunečnicku a potkáme známého; oslovíme-li ho, sejme ihned klobouk — a nyní zcela přirozeně tou „hrozně směšnou“ věcí jest, že celou dobu, co s ním mluvíme, drží svůj slunečnick zavřený a stojí v úpalu slunečním. Jak nesmyslné! Opravdu, kdyby základní myšlenkou nebylo následující: „Vy stojíte na slunci, já vás lituji a rád bych vás vzal pod svůj slunečnick, kdyby byl dosti velký, anebo kdybychom byli intimnějšími přáteli. Poněvadž vás však od slunce ochrániti nemohu, chci nepohodlí to s vámi snášeti.“ Podobné více méně zajímavé maličkosti v jednání nejsou

související s tímto obřadem, jako: konvice na čaj, kadidlové hořáky, kytice květin, jsou buď dotýkány nebo z povzdálí obdivovány větami, jež předepsal nezměnitelný zvyk.

⁴ Kakemono užívá se místo našich obrazů: ale v jednom pokoji smí jen jedno, dvě, nejvýše tři viseti. Zvyk předpisuje rozměry i ostatní podrobnosti úpravy. Viz: Pictorial Arts of Japan. Díl I str. 116 až 120.

prostou formou. Jsou výrazem smýšlení, které s pohodlím bližního cítí. Jest ještě jiný, „hrozně směšný“ zvyk, který jest našimi pravidly zdvořilosti předepsán. Ale mnozí přátelé, kteří bezmyšlenkovitě o Japonsku píší, myslili jednoduše, že obrácíme vše nejnižší v nejvyšší. Každý cizinec, který to jednou zažil, seznal asi onu zvláštní situaci. Dáme-li na Západě někomu dárek, chválíme jej oproti příjemci. V Japonsku jej snižujeme nebo mluvíme o něm s pohrdáním. Na západě jest základní myšlenka následující: „Tento dárek jest hezký; kdyby jím nebyl, neodvážil bych se vám jej podati, neboť bych vás urazil, kdybych vám nabídnul něco, co by nebylo hezké.“ Oproti tomu praví naše logika: „Vy jste výtečný člověk — žádný dárek není dosti hezký pro vás. Nepřijmete ničeho z toho, co k nohous vašim skládám; i budiž to jen dokladem mé dobré vůle. Přijměte toto, prosím, ne k vůli ceně, nýbrž jako upomínku. Bylo by urážkou, kdybych i nejlepší dárek uznal za dosti dobrý vás.“ Porovnáme-li obě tyto myšlenky, shledáme, že základ jejich jest týž. Žádná z nich není „hrozně komická“. Evropan mluví o hmotě dárku, Japonec o duchu, v jakém jest podáván.

Jest úplně nesprávné ukazovati svůj cit slušnosti v nejjemnějších odstínech, nejméně důležitou věc stavěti za typ a dle ní základní pravidla odvozovati, Co jest důležitější, jísti anebo u stolu se slušně chovati? Jeden čínský učenec odpovídá: Vezmeme-li případ, kde jídlo jest důležitější slušnosti a porovnáme-li oba tyto výkony, proč neřekneme jednoduše, že jídlo jest důležitější? „Kov jest těžší než peří“, ale má-li pravidlo toto vztah ku jedinému hřebu a celému nákladu peří? Vezměme kus dřeva stopu tlustého a připevněme jej na věž kostela, a zajisté že nikdo neřekne, že dřevo to jest vyšší než kostel. Na otázku, co jest důležitější: „pravdu říci, nebo býti zdvořilý?“ odpoví Japonec zcela opačně než Evropan — ale o tom nebudu mluvíti dříve, dokud nepromluvíme o pravdě a pravdomluvnosti.

Pravda a pravdomluvnost

Bez nich zdvořilost jest jen holou směšností. Masamuné praví: „Slušnost stane se lží, překročí-li se vytknuté jí meze“. Jeden starý básník překonal svojí radou *Polonia*: „Buď sám sobě věrný: neodchýlíš-li se v srdci svém od pravdy, budeš náležeti bohům i bez modlitby.“

Lež a dvojsmyslnost byly považovány za stejně nízké. Buši věřil, že sociální jeho postavení potřebuje větší zkoušky pravdomluvnosti než postavení kupce nebo rolníka. *Buši-no-iči-gon*, slovně „Samuraje jedno slovo“, čestné slovo Samuraje, stačilo na zaručení pravdivosti. Slovo to mělo takovou platnost, že jím byly smlouvy obyčejně bez písemného dokladu uzavírány a plněny. Písanou smlouvu pokládal Samuraj za nečestnou a pod svojí důstojností. Leckterá hrozná povídka vypravuje o těch, smrtí zaplatili *ni-gon*, doslovně dvě slova, to jest dvoujazyčnost.

Úcta k pravdomluvnosti byla tak veliká, že nejlepší Samurajové pokládali, oproti většině křesťanů, kteří jednají dle stálých napomínání učitele, aby nepřísahali, přísahu za nečestnou věc. Víím dobře, že na různé bohy nebo na meče své přísahali, ale přísaha ta byla vždy odůvodněna a neklesla nikdy na stupeň pouhého výroku. Abychom slovům svým více důrazu dodali, zpečetili jsme je často vlastní krví. K vysvětlení tohoto zvyku odkazují čtenáře na Goetheova Fausta. Jeden z mladých amerických spisovatelů jest zodpověděn za tvrzení, že zeptáme-li se Japonce, „co jest lepší, pravdu říci nebo býti zdvořilým,“ že tento zajisté odpoví: „Nepravdu říci.“ Dr. Peery¹ má jen z části pravdu, klade-li mnoho významu na výraz, který „nepravdou“ překládá. Slova toho (v Japonštině *uso*, dle Hepburna lež, faleš, nepravda) užívá se na označení všeho, co není pravdou (*makoto*) nebo skutečností (*hontó*). Lowell vypráví, že Wordsworth pravdu od skutečnosti rozeznati nemohl, a v tom vede se obyčejnému Japonci stejně jako Wordsworthovi. Zeptejme se Japonce nebo Evropana s trochou vzdělání, má-li někoho rád, nebo bolí-li ho žaludek; nebude se zajisté dlouho rozmýšletí a řekne „mám vás velmi rád“ nebo „díky, jest mi zcela dobře“. Pravdu zdvořilosti obětovati

¹ Peery „The Gist of Japan“ str. 86.

bylo by „prázdnou formou“ (*kyo-rei*) a bylo by pokládáno za „klamání krásnými slovy.“

Doznávám, že mluvím o pravdě v ideji Bušidy; a udělám dobře, věnuji-li několik slov správnosti našich obchodníků, o nichž jsem četl mnoho žalob v cizích knihách a časopisech. Volná morálka byla vskutku nejhorší skvrnou našeho národa, ale dříve než budeme celý národ proto hanobiti nebo zavrhovati, musíme vše klidně studovati a budeme zajisté odměněni útechou pro budoucnost.

Žádné z větších povolání nebylo od vojenské dráhy životní tak vzdáleno jako obchod. Obchodník byl v nejnižší třídě — rytíř, rolník, řemeslník a kupec. Samuraj čerpal příjmy své ze země samé a mohl, přál-li si toho, býti také rolníkem. Ale kupecký pult a rozpočty byly v neváznosti. Známe důmyslnost tohoto zařízení. Montesquieu vysvětlil, že vyhoštění šlechty z obchodu bylo podivuhodnou sociální politikou, poněvadž zabránilo hromadění se moci a bohatství v jedněch rukách. Rozluka mezi mocí a bohatstvím udržovala rozdělení tohoto na stejném stupni. Professor Drill, autor knihy *Roman Society in the Last Century of the Western Empire* ukázal nám znova, že příčinou pádu císařství Římského bylo povolení, jež umožňovalo šlechtě zúčastniti se obchodu a způsobilo, že minorita senátorských rodin strhla na sebe moc a bohatství jako monopol.

Proto nemohl se obchod ve feudálním Japonsku tak vyvinouti jako za volných podmínek. Hanba, která na obchodu lpěla, přivedla v povolání toto jen osoby, jimž málo záleželo na dobré pověsti. Přísloví: „Řekni někomu, že jest zloděj, a zajisté bude krásti!“, vypálilo znamení hany na čelo tohoto povolání, a lidé provozující je, přizpůsobili morálku svoji onomu přísloví. Není snad nutno připomínati, že žádný obchod nemůže býti veden bez morálního kodexu. Naši obchodníci feudální periody měli mezi sebou základní obchodní zařízení, jako noclehárny, banky, bursu, pojišťovny atd., bez nichž by byl nemohl obchod vzkvétati. Ale vůči okolí byli uzavřeni, lpíce až přespříliš na svém povolání.

Takový byl stav věcí, když země naše byla otevřena cizímu obchodu. Nesvědomití a dobrodružní lidé hrnuli se do přístavů, zatím co čestné obchodní domy, oproti opětovným žádostem úřadů, se zdráhaly zřizovati pobočky. Byl Bušido tak slab, že nemohl čeliti proudu nepoctivého obchodu? Pozorujme!

Všichni, kdož znají naše dějiny, budou se pamatovati, že několik roků po otevření přístavů našich cizincům feudalismus byl odklizen, a že když tím byla léna Samurajům vzata a dluhopisy nahrazena, dostali tito povolení provozovati obchod. Tážeme se: „Proč nepřenesli svoji vychválenou pravdivost do svých nových obchodních styků a nezahojili tak staré rány?“ Ti, kdož měli oči a viděli, nemohli dosti plakati, a ti kdož srdce měli a cítili, nemohli dosti soustrasti projevovati nad osudem tak mnohého šlechtného Samuraje, který na poli obchodu a průmyslu úplně mu neznámém pomalu ale jistě se ztroskotával, poněvadž nebyl dosti chytrý, aby mohl čeliti svým lstivým plebejským sokům. Víme, že 80 procent obchodních domů v obchodně známé Americe klesne úpadkem! Můžeme se potom diviti, že

snad toliko jeden ze sta Samurajů měl úspěch v novém tomto povolání? Nebude dlouho trvati než seznáme, kolik jmění vzalo za své ve snaze učení Bušidy převést na obchod. A každý Buši poznal záhy, že cesta k bohatství není cestou čestnou. V čem se tedy liší?

Z oněch tří odvětví pravdivostí, které Lecky v dějinách evropské morálky popisuje, totiž: průmyslové, politické a filosofické, chybí Bušidu prvá docela. Druhá nemohla se za feudálních principů s dostatek rozvinouti. Z filosofické, a dle Leckyho z nejvyšší strany, došla čestnost vynikajícího místa mezi ctnostmi. Při vši svojí účtě před vysokou spravedlností anglosaské rasy: ptám-li se po nynějším základě přísloví: „S poctivostí nejdál dojdeš.“, dostávám vždy v odpověď, že se vyplácí býti poctivý. Není tedy tato ctnost svojí vlastní odměnou? Dbáme-li jí jen proto, že vynáší více peněz, pak jest se nám obávati, že se Bušido kloní více ku lži.

I když Bušido takové učení zavrhuje, přece není zkušeného obchodníka, aby ho rád nepřijal. Lecky zcela správně poznamenává, že pravdivost děkuje za vzrůst svůj hlavně obchodu a průmyslu, jinými slovy, že jest vychovankou industrie. Bez této matky byla by pravdivost jen sirotkem modré krve a jen nejvýše vzdělaný duch mohl by ji přijati a pěstovati. A takových duchů bylo mnoho mezi Samuraji; ale nedostávalo se demokratické ošetřovatelky, která by měla na zřeteli užitek, a proto nemohlo se drobné dítě to řádně vyvíjeti. Vzkvétá-li průmysl, vzkvete i pravdivost v snadnou a samu sebou užitečnou ctnost. A to poznali i naši kupci v této době. Jinak doporučuji čtenáři dva moderní spisovatele, kteří mají zvláště tu dobrý úsudek². Jest zajímavo poznati v tomto spojení, že láska ku cti a čest sama byla nejlepším zárukou, kterou i obchodní dlužník rukoučáním nabídnouti mohl. Nebylo nic neobyčejného, doložil-li dlužník podávaje ruku: „Nezaplatím-li správně, můžete mne učiniti směšným,“ anebo: „Nezaplatím-li, budu slyšeti na jméno blázen.“

Často jsem přemýšlel, jestli pravdivost měla vyšší motiv než udatnost. My neměli zákona proti křivému svědectví: proto nebyla lež zatracována; byla pouze slabostí, a jako slabost věcí nejnečestnější.

² Knapp, Feudal and Modern Japan, Vol I. Ch. IV. — Ransome, Japan in Transition Ch. VIII.

Čest

Idea čestnosti a latinská i německá etymologie splynula takto se ctí, takže jest na čase, pozdržeti se při pozorování tohoto odstavce v učení rytířství.

Smysl pro čest, která vzbuzuje živé sebevědomí vlastní hodnoty a důstojnosti, přirozeně charakterisoval Samuraje, který byl k tomu zrozen a vychován, aby si vážil povinností a předností svého stavu. Ačkoliv slovo, jehož užíváme dnešního dne ku překladu slova „čest“, nebylo volně používáno, přece byla vlastní myšlenka vyslovena výrazy *na* (jméno), *memboku* (tvářnost) a *gai-bun* (doslech); vzpomeňme si jen na biblické užívání „Jména“, na vývoj pojmu „osobnost“ z řecké nauky a na „slávu“. Dobré jméno bylo něčím samozřejmým a každá poskvrna jeho byla hanbou. A pocit hanby *Ren-či-šin* byl jedním z prvých, které mládeži byly vyznačovány. „Budeš směšný,“ „Bude to ostudou pro tebe,“ „Nestydíš se?“ tak mluveno k mladému hříšníkovi, aby byl k dobrému chování přidržěn. Taková narážka na jeho čest dotkla se nejjemnějšího místa dětského srdce, tak jakoby již ze života matky čest bylo sálo. Vskutku pocit hanby pokládám za prvé znamení mravního sebevědomí. Prvý a nejhorší trest, který člověčenstvo zastihl, když ochutnali naši první rodiče ovoce se stromu zapovězeného, nebyl dle mého zdání v bolestech rození, ani v trní a hloží, nýbrž ve vzbuzení studu. Málo obrazů v dějinách rovná se pathosem scény onomu, na němž zobrazena jest první matka, která s dmoucími se nadry a třesoucí se rukou sešívá fíkové listy, jichž zarmoucený manžel natrhal. Prvý plod neposlušnosti drží se nás mocí nevýslovnou. Žádnému umění krejčovskému nezdařilo se dosud ušítí zástěru, která by zakryla úplně náš stud. Nedívím se proto onomu Samuraji, který zdráhal se z mládí čest svoji maličností pošpinit. „Neboť,“ pravil, „hanba jest jako rána na kůře stromu, s dobou roste místo aby zanikala.“

Mencius¹ učil již před staletími oněm slovům, které vyslovil Carlyle před nedávnem: „Stud jest původem vši ctnosti, dobrých mravů a dobré morálky.“

¹ Mencius byl nejzajímavějším čínským učencem. Poněvadž psal v epigramech a se zvláštním humorem, zdá se nám velice často podoben moderním spisovatelům západním. Byl prvním demokratem starého východu. — Tak výrazným demokratem, že knihy jeho byly jeden čas zapovězeny v knihovnách absolutistického Japonska.

Tento strach před hanbou byl tak veliký, že ačkoliv nemáme v řeči naši tak jadrných slov, jako ona, která Shakespeare uvádí a vkládá do úst Norfolkových, přece vznášel se jako Damoklův meč nad hlavou každého Samuraje a často i chabý charakter zaujal. Ve jménu cti byly zhusta konány věci, které v kodexu Samurajů nemohou dojíti ospravedlnění. Nejmenší a často jen domyšlená urážka zranila horkokrevného chlubila a vtiskla mu do ruky meč k nesmyslnému činu, ku prolití mnohé nevinné krve. Příhoda dobromyslného občana, který jednoho Buši upozornil na blechu po zádech jeho hopkající a v odměnu za to ve dví byl rozpolcen, jest toho důkazem. A čin tento odůvodněn jednoduše: „Blechy jsou cizopasnici, kteří krví jiných zvířat se živí, a proto jest neodpustitelnou chybou porovnání udatného vojína se zvířetem“ — takovéto historky jsou příliš frivolní, než abychom jim mohli věřit. Vypravování podobného druhu učí nás těmto třem věcem:

- že byla vymyšlena, aby obyčejný lid ve strach přivedla,
- že čestného úřadu Samuraje bylo zneužíváno,
- že velmi přísný pojem cti byl vzbuzován za pomoci oněch povídek.

Jest ale nespravedlivo zavrhovati celé předpisy pro jeden abnormální případ, pravě tak jako by bylo chybou, zavrhovati pravá učení Kristova kvůli plodům náboženského fanatismu, jakým byly inkvisice a přetvářka. Ale jako v náboženské fixní ideji jest u porovnání s deliriem tremens opilce něco dojemně ušlechtilého, tak můžeme v nejkrajnějším pojmu cti Samuraje nalézt základ pravé ctnosti.

Chorobná výstřednost, v níž jemný čestný kodex znetvořiti se hrozil, byla držena učením o trpělivosti a velkomyslnosti na uzdě. Rozčilení kvůli maličkosti bylo směšné. Jedno lidové pořekadlo praví: „Snášeti to, co pokládáme za nesnesitelné, jest opravdovým snášením.“ Veliký Iyéyasu zanechal potomstvu několik pravidel, mezi nimiž toto: „Lidský život jest dlouhou cestou, po níž musíme kráčet těžkým břemenem obtíženi.“ „Nepospíchej. Nevytýkej nikomu ničeho, ale pozoruj svoje vlastní chyby. Zdrženlivost jest základem délky našich dnů.“ Žil věrně dle svého učení. Jeden duchaplný muž vložil charakteristický epigram do úst tří známých osobností z našich dějin:

Nobunaga píše „Zabiji slavíka, nezapěje-li včas.“ Hidéyoši: „Donutím ho, aby zpíval pro mne“ a Iyéyasu: „Vyčkám, až otevře zobák.“

Mencius učil trpělivosti a dlouhým útrapám: „Ač se obnažuješ a mne urážíš, co to znamená pro mne? Nikdy neposkvrníš duše mojí urážkou svou.“ Jinde učí, že jest nečestné pro muže zlobiti se pro malou urážku, nevole k vůli velké příčině, že jest pravou zlostí.

K jaké výši neválečné a bezbranné pokory mohla se rytířskost pozvednouti u některých svých zasvěcenců, dokazuje Ogawa pravě: „Mluví-li vůkolí tvé špatně o tobě, neodplácej zlé zlým; přemýšlej raději, proč neplnil jsi svědomitěji svých povinností.“ Kumazawa praví: „Haní-li tě přítel tvůj, nehaň jeho: je-li zlý, nebuď

ty zlý k němu; radost přijde teprve, až náruživost a chtíče minuly.“ Saigo mluví: „Cesty jsou dvoje: cesty nebes a cesty země. Člověk má po nich kráčet; budiž proto tvojí životní snahou nebe ctíti. Nebe miluje mne i ostatní stejnou láskou; proto miluj ostatní jako sama sebe. Ne člověk budiž tvým společníkem, nýbrž nebe, a snaž se, bys si vyvolil nebe za svého společníka. Nezatracuj jiných, nýbrž hled' by tvoje cena nebyla nízká.“ Některé z těchto vět připomínají nám křesťanské učení a dokazují jak daleko se může tzv. přirozené náboženství přiblížiti praktické morálce zvěstovaného náboženství. Slova tato nebyla mluvena nadarmo, byla opravdovými skutky plněna.

Jest nám doznati, že jen málokdo dosáhl této vznešené výše velkomyslnosti, trpělivosti a odpuštění. Většinou byla malá urážka hned potrestána a krví smyta, jak později poznáme. Čest — která bohužel často byla jen světským souhlasem — byla ceněna jakožto summum bonum pozemského života. Sláva, a ne bohatství nebo věda, byla cílem, po kterém mládež měla toužiti. Mnohý mladík, odcházející z domu otcovského, přísahal sobě samu nevrátiti se dříve, dokud nedobude ve světě si jména. Mnohá ctižádostivá matka zdráhala se spatřiti svého syna, dokud dle rčení by se „v brokát oblečen“ domů nevrátil. Mladíci Samurajů, aby unikli hanbě a slávy si získali, poddávali se všem nedostatkům a snášeli nejtěžší tělesné i duševní strasti. Života nebylo ceněno vysoko, bylo-li možno vykoupiti si jím slávu. Naskytla-li se tudíž příležitost, která byla dražší než život, byl obětován mladý život s největším klidem a rychlostí.

Povinnost věrnosti

Jednou z příčin, pro kterou žádný život nebyl dosti cenný, aby za ni nemohl býti obětován, byla povinnost věrnosti, která byla posledním kamenem na budově feudálních ctností. Ostatní ctnosti má feudální morálka společně s etickými soustavami a ostatními třídami, ale tato ctnost — holdování a věrnost výše postavenému — jest opravdu zvláštním a charakteristickým jejím rysem. Vím dobře, že osobní věrnost jest mravní náklonností mezi lidmi všeho druhu a za všech podmínek, ale v kodexu rytířství zaujímá věrnost místo nejvyšší.

Oproti *Hegelově* kritice (Filosofie dějin Pt. A, Sec. II., Kap. I.), že věrnost feudálních vasalů jest jhem a poněvadž jest povinností oproti jednotlivci a ne vzhledem k celku, na nesprávných základech spočívá, chválí ji jeden z největších jeho krajanů — osobní věrnost jest prý německou ctností. Bismark věděl, proč ctnost tuto chválí — ne proto, že by věrnost byla monopolem jeho vlasti nebo jiného národa, nýbrž proto, že tento plod rytířství zůstává nejdéle mezi lidem, ve kterém nejdéle feudalismus panoval. V Americe, kde jeden druhému jest roven a jak Irčan přidává, „ještě lepší než druhý“, i tam mohou vznešené idee rovnosti, které my vůči svému vládci cítíme, v určitých mezích platiti za zcela výtečné, ale tam pokládají za zpozdilost vzbuzovati ctnost tuto v té míře jako u nás. Montesquien stěžoval si před drahnou dobou, že práva na jedné straně Pyrenejí jsou pokládána za nepráva na druhé straně. Aféra Dreyfusova dokázala pravdivost této stížnosti s výjimkou, že Pyreneje nejsou jedinou hranicí, za kterou francouzská spravedlivost není uznávána. Právě tak nalezneme věrnost v našem smyslu málo obdivovatelů; ne snad proto, že by byl náš pojem nesprávný, nýbrž protože — dle mých obav — upadla v zapomenutí a poněvadž přivádíme ji v tak vysokém stupni ku platnosti, v jakém ji v žádné zemi nebylo dosaženo. Griffis (Religions of Japan) správně prohlásil, že v Číně ethika Konfuciova uznává poslušnost k rodičům za první ctnost, kdežto my v Japonsku dáváme přednost věrnosti k panovníku. Ač

vystavuji se nebezpečí, že uvedu čtenáře své v hrůzu, přece chci vyprávěti jeden z nesčetných příkladů věrnosti, příklad, který v naší literatuře jest velmi dobře znám.

Povídka tato jedná o nejlepší povaze dějin našich, o *Mičizané*. Stav se obětí žárlivosti a pomluv, byl uvězněn ve hlavním městě. Ale nepřítel jeho nebyli spokojeni s jeho osudem, nýbrž měli v úmyslu zahubiti také celou jeho rodinu. Pátráním po malém synu uvězněného shledalo se, že jest ukryt ve vesnické škole u jistého *Genzo*, dříve vasala *Mičizanova*. Když obdržel učitel ten rozkaz, hlavu jinochovu do určitého dne odvésti, bylo první jeho myšlenkou patřičnou náhradou svěřence svého zachrániti. Hledal v seznamu svých žáků, prohlížel znaleckým okem tváře všech hochů, kteří do školy přicházeli, ale nemohl nalézt mezi těmito dětmi rolníků žádného, který by sebe méně chráněnci jeho byl podoben. Ale zoufalost jeho trvala krátce; za nedlouho přihlášen byl nový žák — mladíček v témže stáří jako syn jeho pána, kterého matka ušlechtilých tahů doprovázela na prvé pouti do školy. Zde jest spása! — Ostatní část povídky jest již velmi krátká. V určený den dostavil se důstojník, aby hlavu prohlédl a odnesl. Dá-li se oklamati! Ruka nebohého *Genzo* křečovitě svírá meč, aby bud sebe, nebo důstojníka skolil kdyby ten prohlédl jeho plán. Důstojník vezme hrozný tento předmět, krvácející hlavu hošíkovu, do rukou, zkouší znaleckým okem každý tah v tváři a potom klidným, obchodním tonem podává svůj úsudek, že hlava tato jest onou, o kterou bylo žádáno. — Tohoto večera čeká v tichém domově máť, která jinocha do školy přivedla. Zná snad osud svého miláčka? S napjetím naslouchá každému zaskřípění zahradních dvírek, ale nečeká na jeho návrat. Její tchán byl dlouhou dobu zasypáván dobrodiním od *Mičizané*; po zatčení jeho musil muž její zůstatí ve službách nepřítele pána svého. Nesměl zpronevěřiti se svému vlastnímu, ukrutnému pánu; ale syn jeho mohl sloužiti věci děda svého. Poněvadž muž tento s rodinou zatčeného byl znám, bylo mu rozkázáno prohlédnouti hlavu mladíkovu. A nyní má těžkou práci života za sebou: vrací se domů a překročiv práh volá: „Raduj se se mnou, drahá ženo: miláčku našemu bylo dopřáno sloužiti mému pánu.“

„Jak hrozná to povídka!“ slyším volati své čtenáře. Rodiče, kteří vlastní děti obětují, aby zachránili cizí život. Ale dítě toto bylo vědomou a dobrovolnou obětí. Jest to příběh o podstoupení smrti, právě tak zajímavý a ne více odpuzující než povídka o úmyslu Abrahamově obětovati syna svého Izáka? V obou případech to byla poslušnost, vůči povinnosti, úplné podřízení se rozkazu hlasu vyššího, ať neviditelným nebo viditelným andělem promluveného, ať vnitřním nebo vnějším uchem slyšeného — avšak nechci déle kázati!

Individualism západu, který zná rozdělené zájmy pro otce a syna, manžele a manželku, ulehčuje zajisté značně povinnosti jednoho ku druhému. Ale pro *Bušido* jsou zájmy pro rodinu a její příslušníky stejné a nerozdílné. A zájem tento jest pevně spojen s přirozenou, instinktivní, neodolatelnou náklonností. Zemřeme-li

tedy pro někoho, koho přirozenou láskou milujeme (a tou milují i zvířata), co pak znamená oběť tato? Neboť „Milujete-li těch, kteří vás milují, jakého vděku se vám za tu dostane? Nečiní-li totéž i publikáni?“

Sanayo vypravuje pohnutlivě ve velikých svých dějinách o duševním boji Šigemorově pro vzdornou povahu otcovu. „Budu-li věren, bude otec můj zničen: poslechnu-li otce, prohřeším se na povinnostech k svému pánu.“ Ubohý Šigemori! Spatříme ho později modlícího se z celé duše k dobrotivému nebi, aby jej smrtí vyprostilo ze světa, kde jest tak těžko čistotě srdce a spravedlnosti učiniti zadost.

Srdce tak mnohého Šigemori bylo bojem mezi láskou a povinností rozdrásáno. Ve sporech tohoto druhu neváhá Bušido nikdy a volí věrnost. Ano i ženy povzbuzují svých dětí, aby obětovaly vše vládci svému! Tak, jako vdova Windham a vznešený průvodčí její, byly odhodlány i matky naše a vždy připraveny obětovati své děti věrnosti. Taková oddanost poddaného „tělem i duší“ ponechávala panujícím jen libovůli. Přirozeným důsledkem toho byl vzrůst onoho despotismu, který často „orientálním despotismem“ jest nazýván — neznají-li však západní dějiny také dosti despotů?

Nechci se plésti despotismu do řemesla, ale připomenu, že mýlkou jest porovnávat despotism s feudalismem! Když Bedřich Veliký psal „Císař jest prvním sluhou státu“, myslili právníci správně, že éra svobody nadešla. Jest zvláštní, že téhož času Yozan z Yonézawa v dálných lesích severo-západního Japonska prohlásil totéž a ukázal, že feudalismus není jediným tyranstvím a potlačováním. Bismark pravil: „Absolutism potřebuje v prvé řadě nestrannosti, poctivosti, síly a vnitřní pokory panovníkovy.“ Jeden feudální kníže, ač nebyl si vědom svých povinností k vasalům, uznával přece vyšší povinnosti vůči svým předkům a vůči nebi. Byl otcem svých poddaných, které mu nebe svěřilo. V jednom smyslu jen přijal Bušido otcovskou vládu. Rozdíl mezi despotickou a otcovskou vládou jest ten, že za prvé lid jest nucen k poslušnosti, kdežto při druhé „poslouchá s hrdým podřízením se, vážnou poslušností a podřízením srdce; což i ve služebném stavu oživuje ducha vznešené svobody.“ (Burke, Franc. revoluce.) Staré přísloví není tak nepravdivé, které anglického krále nazývá „králem ďáblů“, poněvadž podřízení jeho pozdvihli se často proti svým knížatům, francouzského panovníka „vládcem oslů“, poněvadž vybíral mnoho daní a poplatků, ale španělského mocnáře „vládcem lidí“, poněvadž ho poddaní jeho rádi poslouchají. Ale dosti! —

Poněvadž Bušido jak Aristoteles a někteří moderní sociologové prohlašují stát za pokročilý vývoj individua — poněvadž se jednotlivec rodí ve státu jako část jeho — musí zaň nebo za zástupce jeho žítí a zemřítí. Ti, kdož četli Critonovy spisy, pamatují se zajisté na důvody, kterými Sokrates nám znázorňuje zákony města, jež stojí proti němu, pro případ útěku z města. Mezi jiným ponechává slovo zákona nebo státu: „Ač jsi mezi námi zrozen, vyživen a vychován, opovázíš se tvrditi, že nejsi ty ani otcové tvoji naším odnožem a sluhou?“ Jsou to slova, která se nám nezdají býti ničím kromobyčejným. Byla dlouho v ústech Bušidy s tou

změnou, že zákon a stát u nás byly osobně zastupovány. Věrnost jest ethickým výsledkem tohoto pozorování.

Znám také Spencerův náhled, dle něhož má politická poslušnost — věrnost — jen přechodný význam (Základy ethiky I., II., kap. X.). Jest to možné: nám stačí ctnost dne. Můžeme to klidně opakovati, poněvadž věříme v den jakožto dlouhou míru času, ve kterém, jak národní píseň naše praví, „křeménky ve velké, mechem porostlé skály vzrostly.“

Politické podřízení dle názorů Spencera udělá místo věrnosti, která poslouchá hlasu svědomí. Předpokládáme-li, že výklad jeho jest správný, vymizí potom věrnost a jí doprovázející instinkt pokory ze světa? Přenášíme ji s pána na pána, aniž jednomu jsme nevěrni. Byli-li jsme z prvu poddanými vládce, který žezlem vládne, budeme poslouchati nyní mocnáře, jehož trůn jest v našich srdcích. Před několika lety hloupá, sporná otázka, položená špatnými žáky Spencerovými způsobila rozruch ve čtoucích třídách Japonska. V horlivosti udržeti nárok trůnu na nedílnou věrnost, obvinili křesťany ze zločinu, poněvadž přísahali věrnost svému pánu a vládci, vyslovili sofistické názory bez sofistického vtipu. Neviděli, že v jistém smyslu jest možno „dvěma pánům sloužiti, jednoho poslouchati a druhého nenáviděti“ a že „císaři to dáti máme, co jest císařovo, a Bohu, co božího.“ Neposlouchal-li Sokrates, zdráhaje se jedině iota věrnosti svému „démonu“ prokázati, se stejnou věrností a lhostejností rozkazů pozemského panovníka státu?

Bušido nežádal na nás, bychom z vlastního svědomí učinili otroka pánova nebo vládcova. *Thomas Mowbray* mluvil za nás, když pravil:

I svoji osobu, strašný vládce, vrhám k tvým nohám. Můžeš nakládati s mým životem, nikoli však veleti mojí hanbě.

Svoji bytost ti vděčím, ne však své jméno beze skvrny. Ano, smrti navzdor, musí ono žíti na mém hrobě, nikdy nedostane se ti k temnu zneuctění.

Muž, který vlastní svědomí své choutkám vladaře obětoval, byl mezi rytířstvem velmi málo ctěn. Když podřízený uchyloval se názory od názorů pána svého, bylo povinností jeho věrnosti všemi možnými prostředky pána přesvědčiti o jeho omylu. Nezdařil-li se pokus ten, mohl naložiti s ním panovník dle svojí libosti. V případech tohoto druhu bylo zcela obyčejné, že Samuraj učinil poslední výzvu k rozumu a svědomí panovníka, přesvědčil jej o pravdivosti svých slov, proliv vlastní krev svoji. Poněvadž život byl považován za prostředek, jehož ideálem byla čest, a kterým lze pánu sloužiti, byla celá výchova Samurajů vedena v tomto smyslu.

Výchova samurajů

Prvým bodem, na který paedagogika rytířství měla bráti zřetel, byla výchova povahy (charakteru); tím byly arcit' jemné schopnosti inteligence, chytrosti a dialektiky uváděny v pozadí. Ač velenutny pro vzdělaného muže, byly přece považovány jen za vedlejší věc při výchově Samuraje. Duševní převaha byla ovšem ceněna, ale slovo *Či*, jehož se na označení rozumu užívalo, značilo nejprve rozumnost a stavělo vědění nejprve na místo podřízenější. Ona tři slova, která tvořila kostru Bušidy *Či, Žin, Yu*, znamenají vědění, lásku k dobru a udatnost. Samuraj byl mužem činu. Věda ležela mimo hranice jeho povolání a užíval jí jen potud, pokud souvisela přímo s jeho životní drahou. Náboženství a theorie byly pro kněze; Samuraje týkaly se jen potud, pokud pomáhaly živiti jeho odvahu. Filosofie a literatura byly hlavní částí jeho duševního vzdělání; ale i při studiu těchto věcí netoužilo se po objektivní pravdě. Literatura byla k osvěžení mysli a filosofie praktickým prostředkem k rozvíjení povahy, ne-li jen ku rozluštění vojenských nebo politických problémů.

Po tomto výkladu nebude nás snad překvapovati, že v učební osnovu dle paedagogiky Bušidy zahrnuty byly předměty: šerm, střelba lukem, *džiudžutsu* (nebo *yawara*), jízdeckví, nauka o používání kopí, taktika, krasopis, ethika, literatura a dějepis. Z toho několika slov vysvětlení potřebuje krasopis a *džiudžutsu*. Velmi hleděno bylo ku krásnému písmu, zvláště z důvodu toho, že naše logogramy, které často přejímají povahu a úkol obrazů, mají uměleckou cenu a protože jsme vždy i z písma samotného chtěli čísti povahu pisatele. *Džiudžutsu* (*yawara* — synonym) můžeme pokládati za použití anatomické znalosti lidského těla při obraně a při výpadu. Jest velmi nepodobno ručnímu boji, poněvadž nespolehá se na využitkování síly svalů. Podobně nepodobá se jiným způsobům boje, poněvadž nevyžaduje zbraní. Umění spočívá v poranění některého ze slabých míst těla tak, aby nepřítel byl omámen nebo stal se neschopen dalšího boje. Účelem nebylo tedy zabítí, nýbrž jen získati času ve chvíli, kdy protivník byl k boji neschopen.

Předmětem, který zajisté hledáme ve vojenské výchově, který však u Bušidy úplně schází, jest matematika. Mezera tato jest lehce vysvětlitelná tím, že ve

feudální válce nebylo jednáno dle vědeckých pravidel. Však nejen tato příčina: celé vychování Samuraje bylo pro matematiku a početní příklady hrozně nepříznivo.

Rytířství neznalo hospodaření; vyznačovalo se nedostatkem. Don Quijote byl hrdější na svoji Rosinantu a na rezavé své kopí než na své statky a na zlato — a Samurajové sympathisují srdečně s bojovným svým bratrem z La Mancha. Neznávali zlata, ani umění zlato hromadit. Pro ně bylo všechno toto jen špinavým výtěžkem. Jeden z předpisů praví: „Nejméně mají lidé pachtiti se po penězích — neboť bohatství jest překážkou vědění.“ Proto vychovávání byli jinochové v úplné nevážnosti ku hospodaření. Bylo neslušností mluvit o penězích a neznalost ceny různých mincí byla dokladem dobré výchovy. Znalost čísel byla nezbytná k vyzbrojování vojáků a k udílení beneficí a statků. Ale počítání peněz ponecháváno bylo rukám cizím. V mnohých lénech byly finance svěřovány podřízeným Samurajům nebo kněžím. Každý rozumný Buši věděl zajisté, že peníze jsou tepnou války; ale netoužil po tom, by platilo cenění a počítání peněz za ctnost. Jest pravda, že Bušido měl zálibu ve spořivosti, ale ne se stanoviska hospodářského, nýbrž jen pro ochranu a povzbuzení mírnosti.

Čtème, že ve starém Římě správcové příjmů a majetku, ano i jiní finanční úředníci, byli poznenáhla do stavu rytířského povyšování. Stát dokázal, že dovede oceniti jejich služeb. Jak úzce bylo to spojeno s lakotou a luxusem Římanů, lze si lehce domysleti. Ne tak za rytířství. To pohlíželo vůbec na finance jako na něco nižšího, uznávalo je za něco velmi nízkého u porovnání s duševním povoláním.

Jen tím, že peníze a lásku k nim nechtěl oceniti, vystříhal se Bušido všech neřestí plynoucích z peněz a lásky k nim. To jest dostatečnou příčinou, proč mužové naši mohli ve veřejném životě tak dlouho odolati podplácení a obstatí. Ale Bohu budiž žalováno, jak rychle klestí si vláda peněz cestu naší generací v době přítomné!

Duševní kázeň, která se dnešním dnem nejvíce pěstuje studiem matematiky, byla nahrazena literárními vysvětlivkami a deontologickými diskusemi. Duch mládeže nebyl týrán abstraktním učením, poněvadž hlavní váha byla kladena na pevnost charakteru. Mužové, jichž duch byl přetížen učením, nedošli mnoho obdivu. Z oněch tří služeb, ku kterým dle Bacona nám studium slouží — k radosti, ozdobě a zručnosti, — dává Bušido přednost poslední. Výchova měla na zřeteli praktický cíl, ať již vedla k zastávání veřejného úřadu nebo jen ku ovládnutí sebe sama. „Mlčení bez myšlení jest ztracenou prací,“ praví Confucius; „myšlení bez učení jest nebezpečné.“

Když si učitel bere za úkol vzdělání povahy a ne rozumu, duši a ne hlavu, povolání jeho nabývá povahy svatosti. „Rodiče mne zrodili, ale učitel vypěstil ze mne muže.“ Proto byl učitel velmi ctěn. Muž, který vyžadoval od mládeže tolik důvěry a úcty, musil býti nadán vyššími ctnostmi, učenost nevyjímaje. Byl otcem sirotků a rádcem chybících. Jedno z našich pořekadel praví: „Tvůj otec a tvá matka jsou jako nebe a země; tvůj učitel a tvůj pán jako slunce a měsíc.“

Moderního způsobu platit za každý druh služby neznali přívrženci Bušidy. Bušido věřil jen v jedinou službu, a ta nemohla být splacena penězi a věcí hmotné ceny. Duševní službu, jež koná učitel a kněz, nelze ani zlatem ani stříbrem zaplatit, ne proto, že by byla bezcenná, nýbrž proto, že jest neocenitelná. Tu učil nepočtářský instinkt cti Bušidy lepším lekcím než moderní politická ekonomie; jen takové služby mohou být zaplacený, jichž výsledky jsou určité, hmotné a lehce ocenitelné. Ale služby konané výchovou ku vývoji a povznesení duše (v čemž zahrnuty jsou i služby knězi), nejsou ani hmotné, ni neocenitelné. Poněvadž jsou neocenitelné, nemohou být penězi, zdánlivou mírou ceny, splaceny. Zachováván býval zvyk, že žáci za různých slavnostních příležitostí přinášeli učitelům svému potraviny a peníze. To však nebyl plat; byly to dary, které byly příjemcům velice vítány; neboť staří učitelé naši byli mužové velmi vážní, kteří honosili se čestnou nouzí, poněvadž byli příliš vznešeni, než aby ruční prací peníze si vydělávali a příliš hrdí, než aby žebřali. Byli to vážní mužové velkého ducha, neotřesitelní nepřátelstvím. Byli zosobněním toho, co bylo považováno za cíl všeho učení, jsoouce živoucím vzorem disciplíny všech disciplin, totiž opanování sebe.

Sebeovládání

Sebeovládání jest vlastnost, která se všeobecně na Samurajích vyžadovala.

Výchova síly, která snášela bolest bez hlesu, a učení zdvořilosti, které zapovídalo kaliti radost bližního vlastními strastmi, spojily se k výchově stoické povahy a daly vznik zvláštnímu charakteristickému rysu domnělé stoické nevšímavosti. Pravím domnělé nevšímavosti, poněvadž nevěřím, že by pravý stoicism mohl se státi charakteristickou vlastností celého národa, a dále proto, že některé z našich národních zvyků a obyčejů budou se zdáti cizímu pozorovateli tvrdošíjně. A přece jsme jemným dojmům tak přístupni, jako kterýkoliv jiný národ pod sluncem.

Myslím skoro, že v jednom smyslu cítíme více než národové ostatní, ano, myslím, že dvojnásob tolik, poněvadž pouhý pokus potlačit přirozené city jest útrapou. Představme si hochy i děvčata vychované v záповědi prozraditi a ulehčiti svým citům jedinou jen slzou; — a stojíme zajisté před fyziologickou otázkou, zda tato námaha nervy otupuje nebo činí-li je citlivější?

Pro Samuraje bylo nečestno prozraditi obličejem duševní rozrušení. „Neukáže známku radosti nebo zloby“ bylo ustáleným pořekadlem na označení velkého charakteru. Nejpřirozenější city byly pod přísnou kontrolou. Otec směl syna svého obejmouti jen na úkor své důstojnosti a manžel nepolíbil nikdy manželku u přítomnosti jiných osob, ač v domácnosti mohl leccos činiti. Trochu pravdy jest v poznámce jednoho duchaplného mladíka: „Evropští manželé líbají své ženy ve veřejnosti a bijí je doma, japonský manžel bije ženu svoji na veřejnosti, ale doma ji líbá.“

Klid a stálost chování nebylo dovoleno žádnou náruživostí přivést z rovnováhy. Myslím dosud na jednu scénu z Čínské války. Jistý pluk měl opustiti město a neschetný zástup lidu nahrnul se do nádraží, aby poslední „s Bohem“ dal svému pluku a svému generálu. Američan jeden čekal chtěje býti svědkem bouřlivé scény, poněvadž národ byl na nejvyšší stupeň rozčilen a otcové, matky, ženy a nevěsty vojínů byly v zástupu. Ale jaké bylo jeho zklamání! Když bylo dáno znamení k odjezdu a vlak se hnul, obnažili tisícové svoje hlavy a ukláněli se ku úctyplnému „s Bohem“ — žádný kapesník nezavál, žádné slovo se neozvalo

a jen velmi citlivé ucho dovedlo vypozerovat zástupem jemný, sotva slyšitelný vzlykot. V domácím životě totéž. Znáám otce, který prostál noci za dveřmi ložnice nemocného syna svého a vzdechu jeho naslouchal tona ve strachu, by nebyl při této známce otcovské slabosti postižen. Znáám matku, která ve svojí poslední hodině nepovolala k svému loži jediného syna jen proto, aby nebyl rušen ve studiích. Naše dějiny i každodenní náš život jsou plny příkladů heroických matek, které bez rozmýšlení lze přirovnati ku pohnutlivým postavám z Plutarcha. Mezi našimi rolníky nalezl by zajisté MacLaren tak mnohou Margaret Howe.

Tato sebevláda jest vinna zdlouhavým rozvojem křesťanské církve v Japonsku¹. Když muž anebo žena jsou duševně nehlouběji uraženi, jest první pudovou snahou jejich cit tento tiše potlačiti. Jen v málo případech uvolní nepřekonatelný duch jazyk, máme-li výmluvnost pravdivosti a horlivosti. Pro japonské ucho jest to opravdu nesnesitelné slyšeti jak nejsvatější slova a nejtajnější city srdce spletené v pestré povídačku, jsou vrhány před pestré posluchačstvo. „Necítíš, že základ duše tvé žije jemnými myšlenkami? Nyní jest čas, aby klíčila semena. Neruš jich svojí řečí; nech je o samotě, pokojně a skrytě pracovati,“ píše mladý jeden Samuraj do svého deníku.

Odívá-li kdo nejtajnější myšlenky a city, zvláště city náboženské, v artikulovaná slova, jest to pro nás neklamným znamením, že city ty nejsou ani hluboké ani upřímné. Národní přísloví naše praví: „Granátovým jablkem jest ten, kdo pouhým otevřením úst prozradí obsah svého srdce.“

Není to orientalská zvrácenost, jež nám zapovídá mluvit, jsou-li city naše dojaty. Řeč slouží nám dle Francouzů „jen abychom dovedli zakryti své myšlenky“.

Navštivte jen japonského přítele v čas hlubokého zármutku. Zajisté, že přijde vám se zarudlým okem a vlhkou tváří — však také s úsměvem na rtech vstříc. Snad pomyslíte si na první pohled, že trpí hysterií. Zeptejte se ho, však po příčině tohoto chování; odpoví vám několik zlomky známých přísloví: „Lidský život má své strasti“ — „Setkání jest počátkem loučení“ — „Narozením počíná se smrt.“ — „Jest nesmyslem počítati léta děcka, které zemřelo, ale srdce žen chce shovívavost za svoji pošetilost“ a podobně.

City takto potlačované ozývají se volně v poesii. Matka konejší své zlomené srdce představujíc si, že zemřelé její děcko honí se za vodními vážkami:

¹ Ač vybočím trochu z kolejí položených prof. Nitobem, přece chci uvést zajímavý jeden úsudek o křesťanství v Japonsku. Lafcadio Hearn, professor jazyka anglického na universitě v Tokiu (který se roku 1896 stal japonským poddaným přijav jméno Koizumi Yakumo) a autor mnoha vzletným slonem a s neobyčejnou láskou a sympatií k Japoncům psaných knih, píše v úvodu k zajímavé knize Glimpses of Unfamiliar Japan: „Před více než sto a šedesáti lety psal Kaemfer o Japoncích: Ve ctnosti, čistotě života a vnější oddanosti daleko předčí křesťany. A tato jeho slova jsou pravdivá podnes mimo místa, která cizí poskvrnou utrpěla, jako otevřené přístavy. Mým jest vlastním přesvědčením a přesvědčením mnoha nestranných a zkušenějších pozorovatelů japonského života, že Japonsko přijme-li křesťanství, nezíská zhola ničeho, ani mravně, ani v jiné formě, ale že mnoho ztratí.“ — Poznámka překladatele.

Až kam zašel dnes na svojí honbě,
udivena jsem se tázala,
můj lovec vodních vážek?

Nechci uváděti více příkladů. Činil bych bezpráví perlám naší literatury, kdybych podával zde myšlenky, které byvše po kapkách z krvácejícího srdce vytlačeny, v perly vysoké ceny se proměnily. Myslím, že jsem dosti jasně naznačil vnitřní život našich duší, onen život, který tak často jeví se jako hysterická směs smíchu a pláče a o jehož zdravoti tak mnozí pochybují.

Byly také vysloveny mnohé domněnky, že naše vytrvalost v bolesti a naše netečnost vůči smrti a strastem pochází od tupých a netečných nervů. Pokusme se to vyložit. Další otázka by zněla: Proč jsou naše nervy tak slabě napjaty? Naše podnebí snad nerozčiluje tolik jako podnebí americké. Monarchie naše nerozčiluje nás tak jako Francouze jejich republika. Možno také, že nečetli jsme Sartor Resartus (Carlyla) s takou žárlivostí jako Angličané. Co se mne týče myslím, že právě naše citlivost nás nutila k ustavičnému ovládní těla i ducha. Ať jsou již vysvětlení jakákoliv; bez znalosti dlouholetého cviku v sebevládě není jistě žádné z nich správné.

Vrcholu sebevlády je dosaženo a nejlépe znázorněno prvním z obou zařízení, které nyní budeme pozorovati, totiž zřízením sebevražd a msty.

Zřízení samovraždy a msty

O první z nich, samovraždě, známé pode jménem *hara-kiri* (druhá nazývána jest *kataki-uči*) psali více nebo méně podrobně mnozí cizí spisovatelé. Promluvíme o samovraždě, ale připomínám, že toto pozorování obracím jen na *seppuku* nebo *kappuku*, obecně pode jménem *hara-kiri* (které značí doslovně rozpárání spodní části trupu) známé. „Jak hrozné! Rozpáráti si život!“ Slyším, že volají ti, jimž toto jméno jest nové. Ale pro nás obsahuje příklady nejušlechtlejších skutků a nejpohutlivějších slavností — není nám proto odporné, tím méně směšné. Přetvořená síla ctnosti, velikosti a jemnosti jest tak zvláštní, že i nejnižší způsob smrti stává se vznešeným a symbolem života nového — jinak by bylo znamení, které Constantin spatřil, svět nepokořilo!

Seppuku ztratilo v myslích našich nádech hrůzy; neboť volba části těla založena byla na staré anatomické myšlence, která předpokládala, že toto místo jest sídlem duše a zdrojem myšlenek. Když Mojžíš psal, že „Josefovy vnitřnosti po bratru jeho toužily,“ nebo když David prosil Pána, by „vnitřnosti nezapomněl“, nebo když Isaiáš, Jeremiáš a jiní staří proroci mluvili o „znění“ nebo „nepokoji“ vnitřností, pak měli zajisté totéž přesvědčení, které žije dodnes v Japonsku — že duše přebývá v životě.

Výraz *hara*¹ byl srozumitelnější než řecké *phren* nebo *thumos* a nejen Japonci, ale i Helénové věřili, že v této části těla sídlí duše. Podobné domněnky neshledáme jen výhradně u národů starých. Francouzové používají do dnešního dne anatomicky nesrozumitelného, ale psychicky významného slova „ventre“. Podobně značí slovo „entrailles“ cit a soucit. Domněnka tato není jen holou pověrou a vědecky jest správnější než domněnka, že srdce jest sídlem všech citů. Moderní lékaři nervů mluví o pelvickém mozku, náležejícím ku životu; označují tímto jménem sympathetické části nervů, které každý psychický čin silně napíná. Připustíme-li tento názor duševní fyziologie, pak není těžké utvořiti si pojem o *seppuku*. „Chci otevřítí sídlo své duše a ukázati, v jakém stavu jest. Pohleď sám, je-li čista či poskvřněna.“

¹ Žaludek, život, viz první značku slova *hara-kiri*.

Nechci, aby mi bylo vyčítáno, že chci samovraždu ospravedlniti z náboženského nebo mravního ohledu. Vysoký pojem cti ospravedlnil dostatečně každého samovraha. Tak mnohý samovrah souhlasil s Garthem, který pravil

„Když čest jest ztracena, smrt jest osvobozením.
Smrt jest jen bezpečným útlukem proti infamii.“

a s úsměvem na rtech obětoval duši svoji zapomenutí. Smrt ve spojení s čestnou otázkou byla Bušidem uznávána za klíč ku rozřešení tak mnoha zamotaných problémů. Přirozená smrt zdála se proto Samurajům příliš prostou a nepřáli si jí. Odvážím se i tvrditi, že někteří dobří křesťané, jsou-li jen počestní, doznají, že vznešený klid, s jakým Cato, Brutus, Petronius a mnoho jiných mužů starého věku přetnuli svoji životní dráhu, naplňuje je podivením, ne-li pozitivním úžasem.

Není to příliš odvážné tvrzení, že smrt prvního filosofa byla částečně samovraždou? Žáci jeho vypráví zcela podrobně, s jakou oddanností jejich učitel podrobil se rozsudku státu, o němž přece věděl, že jest mravně pochybný, a ač mu byl útěk umožněn, přece vzav podaný mu kalich jedu a pošeptav své díkůvzdání, vypil jeho obsah! Nenalezneme v tomto skutku akt obětování sebe sama? Vždyť v případě našem neexistoval žádný fyzický odpor, jako jest tomu při popravě. Rozsudek soudce musil však vzbuditi odpor — znělt: „Vlastní rukou musíš zemřít!“ Neznamená-li samovražda nic více než smrt vlastní rukou, pak spáchal Sokrates skutečnou samovraždu; ale nikdo nemůže kárati jej z činu toho. Platon, který pokládal samovraždu za nemrav, nikdy se neopovážil tvrditi, že učitel jeho byl samovrahem.

Snad porozumí čtenářové moji nyní, že ani seppuku nebylo sprostou samovraždou. Bylo zákonným a obřadným nařízením. Bylo vynálezem středověku, činem, kterým vojíni trpěli za své přestupky, pohaně se vyhnuli, své přátele osvobodili, nebo upřímnost svoji dokázali. Bylo-li zákonitým trestem, pak bylo vykonáno s patřičnou důstojností. Byl to jemný způsob samovraždy a nikdo nemohl je podniknouti, kdo nebyl ovládnán zcela klidnou chladností; jen proto bylo zvláště pro Bušidu cenné.

Zajímavost antikvity sama přivedla by mne ku popisu této staré ceremonie. Ale spisovatel mnohem schopnější, jehož kniha dnešního času není mnoho čtena, popsal tuto ceremonii dle vlastní zkušenosti; proto chci uvést jeho popis. Mitford ve své knize „Vypravování ze starého Japonska“ podává nejprve překlad pojednání o seppuku z jednoho z nejstarších rukopisů a potom vypravuje svoji vlastní zkušenost:

„Byli jsme (sedm cizích zástupců) vyzváni japonskými svědky, bychom se odebrali do hondo, hlavní síně chrámové, kdež ceremonie tato měla se odbývati. Scéna byla nadmíru dojemná. Veliká místnost, s vysokými dřevěnými sloupy podepřeným stropem, byla jevištěm. Od stropu viselo množství oněch obrovských pozlacených lamp, které vídáme v hudhstických svatyních. Před hlavním oltářem,

jehož podlaha, novými rohožemi pokrytá, byla o něco málo zvýšena, ležela pokrývka z šarlatově červené plstě. Velké svíce postavené ve stejných vzdálenostech od sebe zářily mdlým, tajemným světlem, tak že jsme v tomto položení mohli všechno pozorovati. Oněch sedm Japonských svědků zasedlo na levé straně pódia, kdežto my, svědkové cizí, na pravou stranu. Mimo nás nebyl nikdo divákem.“

„Po několika minutách trapného čekání vstoupil do místnosti Taki Zenzaburo, silný, as dvaatřicet roků starý muž, tahů velmi ušlechtilých. Byl oděn v slavnostní háv, na kterém byla připevněna zvláštní konopná křídla, jako na hávu užívaném při slavnostech. Doprovázel jej *Kaišaku* a tři důstojníci, oblečení v *žimbaori*, slavnostní vojenský kabátec. Připomínám, že slovo *Kaišaku* nemíní našeho kata. Úřad ten jest zastupován šlechticem. Ve mnoha případech vezme na se úřad ten přítel nebo příbuzný odsouzeného. Zde byl *kaišakem* žák Taki Zenzaburův, kteréhož přátelé odsouzeného vyvolili se zřetelem na jeho zručnost v šermu.“

„S *Kaišakem* po pravici kráčel Taki Zenzaburo pomalu k japonským svědkům, poklonil se před nimi a pozdravil potom cizí zástupce tímž způsobem, ba spíše mnohem zdvořileji. S obou stran byl pozdrav slavnostně opětován. Pomalu a důstojně vystoupil potom odsouzenec na pódium, poklonil se dvakrát velmi hluboce před oltářem a posadil se² na ono plstěné prostěradlo tak, že byl zády obrácen ku oltáři. *Kaišaku* byl po pravé straně jeho. Jeden z oněch tří důstojníků vystoupil v popředí nesa podstavec, jakého užívá se k obětem chrámovým; na podstavci tom ležel v papíře zabalený *wakizaši*, japonský krátký meč (nebo dýka), jehož ostří i špička jsou jako břitva nabroušeny. Podal je, pokleknuv dříve, odsouzenému, který přijal tento meč s poklonou, oběma rukama nad hlavu pozvednul a potom před sebe položil.“

„Po druhém, hlubokém úklonu pravil Taki Zenzaburo hlasem, který prozrazoval tolik pohnutí a zdráhání jako hlas muže, který skládá trapné přiznání, ale bez pohnutí jediné žilky v obličeji:“

„Já, já sám dal jsem nezákonným způsobem rozkaz ku střelbě na cizince v Kobe a nařídil jsem střelbu i potom, když tito chtěli utéci. Za zločin tento rozpáru nyní svůj život a prosím všechny přítomné, by poctili mne svým svědectvím.“

„Mluví pokloniv se ještě jednou, spustil svůj vrchní šat dolů až po pás a seděl takto po boky obnažen. Pečlivě zastrčil potom dle starého zvyku rukávy obleku svého pod kolena, aby znemožnil pád těla na zad; urozený Japonec umíraje musí padati v před. Klidně a jistě vzal do ruky dýku, která ležela až dosud před ním, pozoroval ji zamyšlen, ba skoro lásky plným zrakem, ještě jednou hleděl sebrati všechny myšlenky a potom vrazil dýku tu hluboko pod pasem do levé strany těla, táhnul jí pomalu ku straně pravé a obrátiv ji potom v ráně, učinil krátký řez směrem nahoru. V této hrozné chvíli nepohnul ani žilkou v obličeji. Když dýku

² Posadil se — míní posadil se dle japonského zvyku. Kolena a špičky nohou jeho dotýkají se země a tělo jeho spočívá na patách. V poloze této, tzv. uctivé poloze, setrval až do smrti.

z rány vytáhnul, uklonil se ku předu a natáhl krk; nyní teprve vystoupila známka bolesti na jeho obličej, ač neprozradil bolest ni jediným vzdechem. V okamžiku tomto vyskočil Kaišaku, který dosud vedle odsouzence klečel a každý pohyb jeho ostře pozoroval, a mávnul mečem nad jeho hlavou — ozvala se těžká rána a hlomozný pád — jediným tnutím oddělil hlavu od těla.“

„Nastalo hrobové ticho, přerušované jen odporným klokotáním krve prýstící se z bezhlavého těla, které ještě před minutou bylo udatným rytířem. Bylo to hrozné!“

„Kaišaku poklonil se, oťrel svůj meč kusem papíru, který měl k tomu účelu připravený a odešel s pódia. Krví potřísněná dýka byla odnesena jakožto krvavý důkaz popravu. Oba zástupcové Mikáda opustili nyní svá místa, přešli ku místům cizích zástupců a volali nás ku svědectví, že ortel smrti nad Taki Zenzaburem byl věrně proveden. Ceremonie byla skončena, a my opustili svatyni.“

Takovéto oslavování seppuku nebylo samozřejmě malým pokusem ku častému jeho provádění. Z příčin zcela nerozumných, a z příčin, které nezasluhovaly smrti, vrhali se horkokrevní mužové smrti v náruč jako mouchy do ohně. Pochybné a nejasné motivy hnaly více Samurajů k tomuto činu než jeptišek k vratům klášterním. Život byl laciný — laciný u porovnání k ceně cti. Nejsmutnější bylo, že čest, která byla takřka vždy v ážiu, nebyla zlatem ryzím, nýbrž často s kovy pochybné ceny smíšeným. Snad žádný z kruhů Danteova „Pekla“ nebude se moci honositi tolika japonskými členy, jako kruh sedmý, kterému Dante přiřknul oběti samovraždy.

A přece bylo pro Samuraje zbabělostí vyhledávati smrt. Bojovník, který boj za bojem prohrál, z luk do hor a z lesů do jeskyni byl pronásledován, až konečně v dutém stromě našel ochrany, jehož meč byl otupen bojem a šípy vystříleny — nevrhl-li se nejšlechternější Říman v okolnostech podobných po bitvě u Filippi na vlastní svůj meč? — považoval za zbabělost zemřít; naopak, hleděl se pevností, rovnou vytrvalosti křesťanských mučedníků, k následujícímu impromptu vzmužiti:

Podjte! pojdte ještě a vždy,
vy hrozní zármutkové a hrozné strasti
a hromadte se na mojí přetížené šíji,
by nemohlo se mi nedostávati důkazů síly,
která ještě zůstává ve mně.

To bylo učení Bušidy. — Snášeti všechno protivné a nepřátelské s trpělivostí a čistým svědomím; neboť Mencius³ učil: „Chce-li nebe někomu svěřiti vysoký úřad, posiluje ducha jeho útrapami a nervy i kosti jeho prací; vystaví tělo jeho hladu a vžene ho do nejkruší bídy; ničí všechno jeho podnikání. Tak nabádá jeho ducha, sílí jeho povahu a odpomáhá jeho nepřístupnosti.“ Pravou ctí jest plniti rozkazy nebe a žádná smrt utrpěná při podnikání tom není nečestná, kdežto

³ Dle doslovného překladu Dr. Legge.

smrt, pomocí které chceme se posláni nebes vyhnouti, jest pravou zbabělostí. V pozoruhodné knize *Religio Medici*, kterou napsal Sir Thomas Browne, jest místo, které vyjadřuje totéž, co v našem učení tak často slyšíme. Zní: „Jest to opravdu hrdinné opovrhovati smrtí; ale je-li život hroznější než smrt, pak dále žítí jest největším hrdinstvím.“ To jest jeden z přemnoha příkladů, které slouží za důkaz shody různých druhů lidí — ač se činí tak pilné pokusy, učiniti co možná největší rozdíl mezi pohany a křesťany, mezi východem a západem.

Seznali jsme tedy, že v Bušidu zařízení samovraždy není nerozumné nebo barbarské, jak nám je neuzívání zařízení tohoto zprvu ukazovalo. Nyní pozorujme však sesterský zákon — zákon msty, a seznáme, že i tento má jemnější rysy. Doufám, že mohu zařízení toto vysvětliti jen několika slovy, protože zařízení podobné vládne u všech národů a poněvadž není dosud tak zastaralé, jak jest patrné z častých soubojů a amerických lynčů. Nevyzval-li před málo lety jistý americký setník Esterhazyho na souboj, by pomstil křivdy spáchané na Dreyfusovi? Mezi divokým kmenem, který nezná sňatku, není porušení manželské věrnosti žádným hříchem a jen žárlivost milovníka drží ženu na uzdě. Podobně za časů, kdy trestní zákon nebyl znám, nebyla ani vražda zločinem, a jen bdělá pomsta příbuzných zavražděného udržovala sociální pořádek. „Co jest nejhezčí věcí na světě?“ pravil Osiris ku Horuovi. Odpověď zněla: „Pomsta bezpráví spáchaných na rodičích,“ a Japonec by přidal: „a pomsta bezpráví spáchaného na pánu.“

Pomsta dává zadostiučinění citu spravedlnosti. Mstitel uvažuje: „Otec můj nezasluhoval smrti; dopustil se tudíž jeho vrah velkého bezpráví. A kdyby můj otec nyní žil, zajisté by podobného bezpráví neschvaloval — nebe samo nenávidí pachatele. Jest tudíž vůlí mého otce, jest vůlí nebe, aby pachatel upustil od dalších činů. Musí zemřítí moji rukou: já jsem z masa a krve svého otce, jehož krev prolil; musím také já proliti krev jeho. Totéž nebe nesmí se klenouti nad zločincem oním a nade mnou.“ Tato úvaha jest velmi jednoduchá a dětská, ale dokazuje přece vyvinutý smysl pro spravedlnost. „Oko za oko, zub za zub.“ Náš pocit pomsty jest jako naše mathematická schopnost. Pokud obě části rovnice se neshodují, nemůžeme zapomenouti, že musí býti ještě něco vykonáno. Ve starém židovství, které věřilo ve mstivého boha, nebo v myšlence Řeků, kde existovala mstivá Nemesis, mohla býti pomsta svěřena rukou nadpozemským; rozum však dal Bušidovi instituci pomsty, druh ethického soudu spravedlnosti, pomocí kterého může lid souditi to, co nemožno rozsouditi právnímu soudu. Pán čtyřiceti sedmi Ronin byl odsouzen k smrti; neznal vyššího soudu, ku kterému by se byl mohl odvolati. Jeho věrní přívrženci uchýlili se ku pomstě: to jest tomu vyššímu soudci a byli potom sami zákonem odsouzeni: ale rozsudek lidu zní opačně a vzpomínka na ně jest dosud tak čerstvá jako květiny na jejich hrobech v Sengakuži.

Ač Lao-tse učil, že máme urážky odpláceti dobrodiním, přece silněji zněl hlas Confuciův: učil, že bezpráví má býti spravedlností odplaceno — a pomsta byla jen tehdy spravedlivá, když byla spáchána za naše pány a dobrodince. Pohana vlastní

osoby včetně urážek vlastní ženy a dětí měla býti trpělivě snášena a odpuštěna. Samuraj mohl proto cítiti sympatie ku přísaze Hannibalově pomstiti bezpráví spáchané na jeho vlasti, ale zajisté bude opovrhovati Jamesem Hamiltonem, který vzal do opasku hrst hlíny s hrobu svojí ženy, aby byl stále ponoukán ku pomste na Regentu Murrayovi. Obě instituce, samovražda i pomsta, pozbyly svého „raison d'être“, když byl trestní zákon ve známost uveden. Nyní neslyšíme již ničeho o romantických příbězích hrdinného děvčete, které v přestrojení sleduje stopu vraha svého otce. Nejsme již svědky rodinných dramat vyvolaných vendettou. Rytířské potulky Miyamoto Musaši jsou nám starou bájí. Přísně zorganizovaná policie místo pohaněné strany zločince vypátrá a zákon vykoná spravedlnost. Celý stát, celá společnost dává upjatě pozor, aby každé bezpráví došlo náležitého potrestání. Cit spravedlnosti jest uspokojen a nepotřebujeme již Kataké-uči. Kdyby slovo toto bylo znamenalo to, co jeden bohoslovec Nové Anglie v něm vycítil, totiž „hlad srdce, které živí se nadějí, hlad tento krví oběti utišiti,“ nebyly by trestní zákony tak rychle učinily pomstě přítrž.

O seppuku slyšíme ještě občas, ač nemá žádné zákonem oprávněné existence; a obávám se, že budeme o něm tak dlouho slyšeti, dokud lid náš na minulost nezapomene. Mnohé bezbolestné a časem spořivé metody samovraždy budou zajisté přijaty, neboť kandidáti samovraždy rozšiřují se strašně rychle po celém světě, ale professor Morselli musí pro seppuku naléztí mezi nimi čestné místo. On podporuje mínění, že můžeme pokládati samovraždu, spojenou s dlouhými bolestmi a zoufalým bojem se smrtí v 99 případech ze 100 za čin ducha, který jest rozrušen fanatismem, pomateností nebo chorobným podrážděním⁴. Ale normální seppuku nemá s fanatismem ani poblázněním nebo rozčilením nic společného. Ku provedení jeho jest třeba největší chladnokrevnosti. Z obou druhů, v něž Dr. Strahan samovraždy rozděluje, racionelní a iracionelní, jest seppuku nejlepším příkladem prvého.

Z obou krvavých zřízení, podobně jako z všeobecného sestavení Bušidy lze lehce poznati, že meč hrál největší úlohu v jejich životě.

⁴ Morselli, Suicide, str. 314. — Suicide and Insanity

Meč, duše samuraje

„Meč jest duší Samuraje,“ praví přísloví, které učinilo meč zosobněnou silou a zmužilostí. Když Mohamed tvrdil, že meč jest klíčem „k nebi a zemi“, vyslovil touto větou japonský cit. Obecný lid měl dosti příčin obávat se meče, a hošík Samurajův učil se jím záhy mávati. Pro něho byla nezapomenutelná chvíle, kdy maje pět let, oblečen v kroj Samurajů, byl postaven na *Goban*¹ a do práv a povinností vojínů tím zasvěcen, že za pas zastrčen mu místo malé dýky jeho, s níž až do chvíle této si hrával, skutečný meč Samuraje. Po prvé této ceremonii „adoptia perarma“ nespátril ho nikdo mimo otcovský dům bez tohoto odznaku jeho stavu, třeba že pro všední den byl pravý meč nahrazen jen dřevěným a pozlaceným. Ne mnoho roků uplyne a stále nosí pravou, ač tupou ocel, — napodobené zbraně zahozeny jsou do kouta, — a s radostí spěchá ven, by zkusil ocel nově vymožené zbraně na dřevě i kamení. Když byl v patnácti letech za muže prohlášen a tím stal se úplně neodvislý, dostal zbraň, která byla ku každé práci dosti ostrá. Pouhé nošení tohoto nebezpečného nástroje vyvolávalo cit důstojnosti a zodpovědnosti. „Nenosí meče nadarmo.“ „Co za pasem nosí, jest symbolem toho, co sídlí v duši a srdci jeho — věrnosti a cti.“ Oba meče, kratší i delší, dle délky zvané *Daito* a *Šoto*, nebo *Katana* a *Wakizaši*, neopustí nikdy jeho boku. Doma trůní na nejnádhernejším místě ve studovně nebo obývacím pokoji a v noci leží těsně u jeho hlavy. Jsou milovány jako stálí jeho společníci a dostávají jména miláčků. Jsou uctívány, téměř zbožňovány. Otec dějin vypráví, že Scythové obětovali meči. Mnohý chrám a mnohá rodina v Japonsku povznesla meč za předmět uctívání. I nepatrná dýka byla ctěna a každá pohana její platila za pohanu osobní. Běda tomu, kdo by šlápnul na meč ležící na zemi!

Předmět tak cenný nemohl na dlouho ujíti pozornosti a zručnosti umělců ani ješitnosti majitelů, zvláště ne v době míru, kdy bylo ho opotřebováno tak málo,

¹ *Goban* nebo *Gobang* jest jméno šachovnice zvláštního způsobu, obsahující 361 bílých a černých polí. Hra vlastní zývána jest *Go* a jest v naší době oblíbenou kratochvílí zvláště hostů lázeňských. Jest mnohem těžší než šach. *Go* uvedl do Japonska z Číny Šimomiči-no-Mahi, lidu pode jménem Kibi Daižin známý, který žil za vlády Shómu (r. 724–756 po Kr.) Pozn. překl.

jako berly biskupské nebo žezla panovníkova. Nejcennější kůže nebo hedvábí byly zpracovány v pochvu, stříbro a zlato v rukovět; lak rozmanitých odstínů a barev na pochvu natírán a to vše odejmulo hrozné oné zbrani její hrůzu. Ale přece bylo to jen hračkou u porovnání s ocelí vlastní.

Výrobce mečů byl umělcem, nadaným umělcem, dílna jeho svatyní. Denně počínal práci svoji modlitbou a očistky, neboť jak pořekadlo pravilo: „vlozil duši svoji v kování a kalení ocele“. Každý ráz kladiva, každé zasyčení vody, do níž byla ocel ku kalení ponořena, každý tah mečem po brusu byl náboženským obřadem nemalé důležitosti. Byl to duch mistra nebo ochranného boha, který vdechl našemu meči tak děsné kouzlo? Jako vzorné dílo umělce vzdoroval soupeřům svým z Toleda a Damašku — byl něčím více, než tím, co umění z něho učinilo! Studená ocel jeho, která zářila ve světle modrými paprsky, jeho neobyčejné ostří vzbudí v nás smíšené pocity síly, krásy a hrůzy. — Poněvadž byl vždy po ruce, stal se velikým lákadlem ku zneužití. Přechasto vyjela ocel z pochvy. Ano, přechasto byla tak zneužita, že ostří její bylo zkoušeno na krku nevinného občana.

Otázka, která nás nyní bude zajímat, zní: Ospravedlňuje-li Bušido neoprávněné užívání zbraně? Odpověď jest jen jedna: Nikoliv! Zrovna tak, jak cenil si Bušido správné užívání, nenáviděl zneužití. Kdo při příležitostech malicherných zbraně tasil; byl buď zbabělec nebo chlubil. Muž, který se dovedl ovládati, znal pravý čas, kdy zbraně užiti — a takový čas vyskytl se zřídka. Poslyšme, co pravil hrabě Katsu, který žil v nejdivějším období naší historie, kdy vražda, samovražda a ostatní krvavé věci byly na denním pořádku. Byl nadán duchem diktátorským a mnoho útoků bylo na jeho život podniknuto; ale on nikdy neposkvrnil meče svého krví. Když jedenkrát vypravoval několik vzpomínek ze života svému příteli, pravil svým zvláštním, příjemným způsobem: „Nemiluji zabíjení lidí a nezabil jsem také dosud nikoho. Propustil jsem všechny, jichž hlava měla býti sražena. Jeden můj přítel pravil mi kdysi: 'Nezabíjíš dosti. Což nejíš ani pepře, ani vaječnicku? Věru někteří lidé nejsou lepší!' Ale víš-li, že chlapík ten sám byl zabit? Snad unikl jsem smrti jen proto, že jsem sám nikoho nezabil. Ocel meče mého seděla tak pevně v pochvě, že jsem ji mohl jen s velikou obtíží vytáhnouti. Odhodlal jsem se nikoho nebít, byť i mne samého bili. Ano, jsou někteří lidé, kteří jako blechy a komáři štípají, ale to jest také vše. Nebezpečné to není!“ To jsou slova muže, jehož Bušidova výchova byla v ohnivě peci zkoušena. Známé pravidlo: „Býti bit, znamená vítězství,“ praví, že není nejlépe napadnouti dorážejícího nepřítele a „nejlépe dobyté vítězství jest ono, při němž netekla krev.“ Podobná pravidla dokazují, že nejvyšším ideálem rytířství byl mír.

Škoda jen, že hlásati tento vznešený ideál bylo ponecháváno jen kněžím a učitelům mravů, zatímco Samuraj bojoval za uplatnění a povznesení bojovnosti. V tom došli Samuraji tak daleko, že také ideálům ženství dávali amazonský nátěr. Za příležitosti té mohu snad věnovati několik řádků, abych popsal čtenáři, jak vypadala naše výchova žen.

Výchova a postavení ženy

Ženská polovina naší rasy¹ byla někdy nazývána vzorem paradox, poněvadž viditelné činy její povahy sahají nad „aritmické porozumění“ mužů. Čínská značka *miyó*, která značí „tajemné“ „nepoznatelné“, skládá se ze dvou částí, z nichž první značí „mladý“ a druhá „žena“, poněvadž psychická kouzla a jemné city krásného pohlaví nedají se vysvětliti drsnou duševní povahou našeho pohlaví.

V Bušidově ideálu ženy jest však málo tajemného a jen zdánlivé paradoxon. Pravil jsem, že byly amazonkami, ale výrok ten jest jen z polovice pravdivý. Číňan označuje manželku ženou, držící koště v ruce. Ne snad, aby jí nad hlavou manžela hrozila, ani jako symbol čarů a kouzel, ale jen k vůli neškodnému účelu, ku kterému bylo koště vynalezeno. Nesuďte pohrdavě, že ono čínské slovo upomíná velice na práci čeledě. Anglické slovo *Wife* (weaver) a *daughter* (duhitar, milkmaid) činí totéž. Ani nemusíme činnost ženy na slova: *Kilche*, *Kirche* a *Kinder* obmezovati, jako německý císař, — ale Bušidův ideál ženy byl přece jen velmi domácí. Tyto zdánlivé protivy domáckosti a amazonství jsou, jak seznáme, snadno spojitelný s učením rytířství.

Poněvadž Bušido byl naukou, která nejprve pro muže byla určena, nemohly býti ctnosti, které u ženy chválil, příliš jemné. Winckelmann praví, že „vznešená krása umění řeckého jest více mužská než ženská“, a Lecky dokládá, že s morálním pojmem Řeků má se to právě tak jako s jejich uměním. Zrovna tak cení Bušido nejvíce ony ženy, které se zbavily „slabostí svého pohlaví a dokázaly hrdinnou sílu, která jest hodná nejsilnějšího a nejjudatnějšího muže.“² Proto byly mladé dívky vychovávány, aby potlačovaly city, tužily nervy a zacházely se zbraní, zvláště ku zručnosti s mečem o dlouhém držadle, zvaném *nagi-nata*, tak, aby byly schopny za neočekávaných okolností muži pomoci. Ale hlavní důvod k tomuto cviku na poli bojovním nebyl k vůli upotřebení zbraně v boji; byl dvojitý: osobní a domácí. Ženy, které neměly svého svrchovaného pána, tvořily vlastní ochrannou stráž. Se zbraní v ruce chránily osobní svatyně, s tímž zápalem, jako jejich muž svatyně

¹ Viz: Miss Bacon: *Japanese Girls and Women* a Naomi Tamura: *The Japanese Bride*.

² Lecky, *History of European Morals*. Díl II. str. 383.

svého pána. Domácí užitek jejího vojenského vzdělání spočíval ve výchově synů, jak po-známe později.

Šerm a podobná cvičení, kterých jen zřídka se dalo prakticky užití, skýtala ženám zdravou protiváhu. Ale cvičení ta nebyla z důvodů zdravotních podporována; bylo-li třeba, mohla být použita s výhodou. Když dívky naše dospěly let panenských, obdržely dýky Kai-ken (kapesní dýku), kterých mohly užití jak na prsa nepřítel tak na prsa vlastní. Poslední stávalo se zhusta: a přec nechci příliš přísně souditi. Ani křesťané se svým odporem proti samovraždě nebudou odsuzovati Pelagii a Domninu, dvě samovražednice, které pro ctnost a čistotu svoji byly prohlášeny za svaté. Když japonská Virginia viděla čest svoji ohroženu, nečekala na meč svého otce. Vlastní její zbraň ležela stále na jejích prsou. Bylo by hanbou pro ni, kdyby neznala pravé cesty, jak spáchatí samovraždu. Ač znala velmi málo z anatomie, přece věděla o místě, kde mohla si podříznouti krk. Věděla, jak si musí nohy svoje opaskem svázati, aby i po nejděsnějším zápase se smrtí tělo její bylo nalezeno v plné cudnosti a se srovnanými údy. Není toto opatření hodno křesťanské Perpetui nebo Vestálky Corneliie? Nedával bych zde tuto náhlou otázku, kdyby mylná domněnka zakládající se na zvyku při koupání a na jiných maličkostech netvrdila, že my studu neznáme.

Bylo by nesprávně, kdybych chtěl čtenářům říci, že naším nejvyšším ideálem u ženy je mužskost. Jsem dalek toho! Vědomosti a ušlechtilější půvaby byly požadovány. Hudby, tance a literatury nebylo zanedbáváno. Několik nejlepších básní literatury naší vyjadřují ženské city. Opravdu, japonské ženy hrály důležitou úlohu v dějinách japonských „belles lettres“. Tanci bylo vyučováno (mluvím o dcerách Samurajů a ne o *Geiša*³), aby vše hranaté v jejich pohybu bylo obroušeno, aby naučily se hladkému chování. Hudbou měly osvěžovati otce a chotě v prázdných chvílích, nebylo jí tedy učeno k vůli technice, umění; účelem jejím bylo očistiti srdce, poněvadž se věřilo, že harmonie tónů není možná, není-li srdce hrajícího samo sebou v souladu. Zde vystupuje v popředí táž myšlenka jako při výchově jinochů, totiž, že vědomosti byly vždy podřízeny ceně morální. Jen tolik hudby a tance, aby dodaly životu půvabu a bystré mysli; ale nikdy proto, aby podporovaly ješitnost nebo výstřednosti. Sympathisuji s oním perským knížetem, který v jednom londýnském tanečním sále vyzván jsa, by tance se účastnil, odpověděl krátce, že v jeho zemi k tomuto řemeslu mají zvláštní druh děvčat.

Vědomosti našich žen nebyly pro chloubu nebo společenské povznášení se. Byly domácí kratochvílí, a jestliže se ukazovaly ve společnosti, pak bylo to jen atributem domácí paní, jinými slovy, jen domácí povinností pohostinství. Domáckost řídila její vychování. Můžeme nestrachující se odporu říci, že vědomosti žen starého Japonska, ať již povahy bojovné nebo mírné, byly jen pro domácnost určeny, a ať již kamkoliv zasahovaly, neztratily nikdy krbu s očí. Ženy, aby za-

³ Geiša byly a jsou dosud zvláštní třídy žen, které baví obecenstvo tancem, zpěvem a hrou. Za malý poplatek lze je viděti téměř v každém hotelu Japonska.

chránily čest a neporušenost, pracovaly, namáhaly a obětovaly se. Dnem i nocí zpívaly stále v tónech zároveň pevných i jemných, výbojných i žalostných, malým svým hnízdečkům. Jako dcera obětovala se žena otci, jako manželka manžel, jako matka synovi; od nejtělejšího mládí učila se sebezapírání. Celý její život byl sebezapíráním a obětí. Často bylo našemu pohlaví vyčítáno, že jsme drželi ženy v otroctví. Slyšel jsem jednou, že Sokrates byl nazván otrokem svého svědomí. Bylo-li otroctví jen poslušností nebo obětováním vlastní vůle, bylo otroctvím čestným. Sebeobětování ženy pro dobro domova a vlastní rodiny bylo tak dobrovolné a čestné, jako sebeobětování muže svému pánu a vlasti. Sebezapírání, bez kterého žádná životní otázka nemohla být rozřešena, bylo nejen základem věrnosti u muže, ale i domáckosti u ženy. Žena byla právě tak málo otrokyní muže, jako ten otrokem vládce. Čtenáři moji nesmějí mne viniti z předsudku ve prospěch poddání se vůle. Přijímám z velké části názor, který s tak velkým věděním a tak hlubokým myšlením vyslovil a hájil filosof Hegel, že dějiny jsou odhalením a uskutečněním svobody. Jen jedno ještě bych rád vytknul, totiž, že celé učení Bušidy bylo tolik duchem sebeobětavosti prosáknuto, že bylo jí požadováno nejen od muže, ale i od ženy. Pokud tedy vliv Bušidy vládne, nebude naše společnost schopna přijati názory amerických zástupkyň ženských práv. Tyto hlásají: „Kdyby se jen všechny dcery Japonska chtěly odpřítí starým zvykům!“ Dosáhl by takový odpor úspěchu? Zlepšil by postavení ženy? Nahradila by práva, jichž by si takto dobyly, ztrátu jich pomilováníhodného temperamentu a útlocitu, které dnes jsou jejich dědictvím? Nenastal-li po ztrátě domáckosti u římských matrum ořes mravu, tak hrubý a surový, že sotva o něm lze mluvit? Mohly by nás americké reformátorky ujistiti, že vzepření se našich dcer jest pravým postupem, jakým se historický vývoj ubíratí má? To jsou otázky vážné. Změny musí přijíti a přijdou také bez revoluce. Zatím pozorujme, zda postavení ženy pod Bušidem jest opravdu tak špatné, aby mohlo ospravedlniti vzpouru.

Slyšíme mnoho o nynějších počtech, které evropští rytíři skládali „Bohu a ženám“ nad nesrovnalostí těchto pojmů zarděl by se Gibbon; Hallam nás tedy poučuje, že morálka rytířů byla velmi nízkou a že galantnost brala nedovolenou lásku v ochranu. O působení rytířstva na slabší pohlaví přemýšleli filosofové. Guizot tvrdil, že feudalismus a rytířství měly zdravý vliv, kdežto Spencer s velikou autoritou ujišťuje, že ve vojenském státě (a čím je feudalismus, ne-li vojenský?) postavení ženy je poníženo a že jen potom se může pozvednouti, obrátí-li se lid k průmyslu. Jest správná p. Guizotova nebo Spencerova theorie? Japonská moc válečná omezovala se na Samuraje a čítala skoro dva miliony duší. Nad ní stála vojenská šlechta — Daimio a potom dvorní šlechta nebo Kugé; tito vyšší sybaritští šlechtici byli bojovníky jen dle jména. Pod nimi stály massy obyčejného lidu, řemeslníci, obchodníci a rolníci, které se věnovaly užitečným pracem. Co Herbert Spencer staví za charakteristickou známku vojenského typu naší společnosti, omezuje se výhradně na Samuraje, kdežto typ průmyslový vztahuje se na lid, stojící nad a pod nimi. To jest zobrazeno postavením ženy — v žádném stavu neměla

méně volnosti než u Samurajů. Jest zvláštní, že čím nižší třída, ku příkladu malých řemeslníků, tím bylo rovnější postavení muže a ženy. U vyšší šlechty byl rozdíl práv obou pohlaví méně výrazný a zvláště proto, že tam bylo málo příležitostí, aby rozdíl obou pohlaví mohly do popředí vniknouti, neboť šlechtici byli doslovně zženštilí. Tak shodoval se výrok Spencerův se starým Japonskem. Co se týče Guizota, všichni, kteří četli jeho pojednání o feudální obci, budou se pamatovati, že mluví zvláště o šlechtě vyšší, tudíž o Daimio a Kugé.

Dopustil bych se veliké křivdy na historické správnosti, kdyby mým vlivem povstalo velmi nízké mínění o postavení žen pod Bušidem. Rád doznávám, že nebyly rovnoprávné s mužem, ale dokud nenaučíme se zcela přesně rozeznávati rozdíly a nerovnosti, bude na poli tom vždy dosti nedorozumění.

Pomysleme jen, v jak málo případech jsou muži mezi sebou rovni, ku př. u soudu nebo u voleb. Zajisté není nutno hádati se o rozdíl nebo rovnost pohlaví. Praví-li americké prohlášení neodvislosti, že všichni lidé jsou stejně stvořeni, nevztahoval se výrok ten na jejich duševní a tělesné schopnosti; opakuje jen to, co vyslovil Ulpian před tak dávnou dobou, že totiž před zákonem všichni lidé jsou si rovni. Zákonná práva byla v případě tom měrou rovnosti. Kdyby byl zákon jedinou měrou, dle které by se postavení ženy ve společnosti měřiti mohlo, mohlo by se lehce posouditi, kde žena stojí, tak jako podati její váhu v librách a uncích. Ale otázka zní: Jest to správné stanovisko posuzovati společenské relativní postavení obou pohlaví? Jest správné a postačitelné porovnávat postavení muže a ženy a jako cenu stříbra a zlata v poměru číselně je udávati? Tato srovnávací metoda vylučuje z úvahy nejdůležitější druh ceny, kterou lidská bytost má, totiž cenu vnitřní. Vzhledem na tisíce různých požadavků, které jsou nutná ku štěstí a spokojenosti obou pohlaví, musí stanovisko, ze kterého relativní postavení měřiti chceme, býti složené povahy. Bušido znal své vlastní stanovisko, a to bylo binomialní. Hleděl seznati cenu ženy nejen v poli, ale i u domácího krbu. Tam platila za málo, zde za mnoho. Jak s ní zacházeti, to řídilo se dle dvojité této míry i jako sociálně politická jednotka znamenala málo, jako manželka a matka byla předmětem největší úcty a lásky. Proč byly v bojovném kmeni Římanů matrony tak ctěny? Nebylo to proto, že byly „matronami“, matkami? Muži skláněli se před nimi jen jako před matkami, ne jako před vojevůdkyněmi nebo zákonodárkyněmi. Tak jest tomu také u nás. Zatím co otcové a manželé byli v poli, leželo břímě vlády nad domácností zcela na bedrech žen. Výchova a ochrana dětí byla jim svěřována. Vojenská cvičení ženy, o nichž jsem předem mluvil, sloužila hlavně k tomu, aby nabyly schopností ku vzorné výchově dětí způsobem racionelním.

Poznamenal jsem, že mezi špatně informovanými cizinci panuje mylná idea, že ženami opovrhujeme, poněvadž jmenujeme v japonštině často manželku „svojí selskou ženou“. Ale názvy jako: „můj hloupý otec“, „můj nestydatý syn“, „mé nezapné já“, jsou něčím obyčejným. Není-li odpověď tato dosti jasná?

Zdá se mi, že naše idea manželského spojení ještě dále dosahuje než u tak

zvaného křesťanského spojení. „Muž a žena mají býti jedním tělem“, individualism Evropana nemůže zbaviti se myšlenky, že muž a žena jsou dvě osoby. Hádají-li se spolu, mají zvláštní práva, žijí-li v lásce, pak dávají si všemožná, hrozně směšná lichotivá jména. Našemu uchu jest to divné, mluví-li manžel s nějakou třetí osobou láskyplně, s něhou a nevím jak ještě, o své lepší nebo horší polovici. Dokazuje to dobré vychování, mluvíme-li sami o sobě těmito výrazy? Věříme, že chválíce ženu, chválíme část svojí vlastní osoby a samochvála platí u nás a myslím, že také u všech křesťanských národů, velmi mírně jen posouzeno, za znamení špatného vychování. Dovolil jsem si v této části trochu vybočiti ze svojí cesty, abych jen pokud možno vysvětlil ono zdvořilé snižování žen v řečích Samurajů, které bylo tak všeobecné.

Teutonské rasy počaly kmenový život s pověrčivou úctou ku krásnému pohlaví (ač nyní to v Německu pomíjí) a Američani začali sociální život uvědomivše si číselný nedostatek žen⁴ (a obávám se, čím více jich přibývá, tím více nyní pozbývají oné vážnosti, jíž jejich matky se těšily); úcta, kterou muž vůči ženě cítí, byla v západní civilizaci ohniskem morálky. Ale v bojovné ethice Bušidy byla hledána jinde hranice, která dělí dobro od zla. Hranice tato splývala s linií povinnosti, která poutala člověka na vlastní jeho božskou duši a na duši pěti příbuzenstev, o nichž jsem z počátku již promluvil. Z těchto seznámil jsem čtenáře zvláště s věrností a poměrem mezi muži; mezi vazalem a pánem. O ostatních mluvil jsem jen při příležitosti, poněvadž nejsou jen charakteristikou samého Bušidy. Zakládají se na přirozené náklonnosti, jsou společný všemu člověčenstvu vůbec. Ale jest překvapující, že ctnosti a učení obsažené v předpisech rytířství neomezují se na vojenské třídy. Proto pozorujme nyní vliv Bušidy na národ.

⁴ Dovolávám se oné doby, kdy ženy byly z Anglie importovány a za určité množství liber tabáku za manželky prodávány.

Vliv bušidy

Mluvili jsme jen o několika věcech vynikajících nad řadu rytířských ctností, které samy o sobě stojí výše než hladina našeho národního života. Tak jako vycházející slunko nejprve nejvyšší temena hor barví růžovým nádechem a pak poznenáhlu vrhá své paprsky do údolí, tak nabyla soustava, která osvětila nejprve bojovné třídy, přívržence i v lidu. Demokracie povýší přirozeného knížete na vůdce, aristokracie vdechne lidu knížecího ducha. Ctnosti jsou právě tak nakažlivé jako neřesti. Žádná sociální třída není dosti silná k boji proti vzrůstajícímu se mravnímu vlivu.

Ať mluvíme již sebe více o vítězném pochodu anglosaské svobody, přece víme, že zřídka kdy dostalo se jí popudu z dola. Nebyla-li spíše dílem rytířů a „gentlemanů“? Zcela správně poznamenává Taine: „Tyto tři slabiky, používané za průplavem La Manche, podávají stručnou historii anglické společnosti“. Náhled Taine-ův došel úplného potvrzení v učených studiích Gneistových o anglické ústavě. Demokracie může mít na to samospokojivé odpovědi a tázati se: „Když Adam kopal a Eva předla, kdo byl gentlemanem!“ Jest to velká škoda, že v ráji nežili gentlemani. První rodiče postrádali jich velmi a nepřítomnosti jich musili draze pykati. Kdyby tam bývali žili, byl by býval ráj nejen lépe ošetřován, ale byli by také zvěděli i bez oné nenapravitelné, smutné zkušenosti, že neposlušnost k Jehovovi byla nevěrou, hanbou, zradou a vzpourou.

Čím Japonsko bylo, vším vděčilo Samurajům. Ti byli nejen výkvětem národa, ale také jeho kořenem. Všechny dobré dary nebes přicházeli jejich prostřednictvím.

V nejrytějších dnech Evropy byli rytířové počtem jen malou částí obyvatelstva, ale jak Emerson praví: „V anglické literatuře polovina dramát a všechny novely od Sira Filipa Lidneye do Sira Waltera Scotta, malují tuto postavu (gentlemana)“. Pišme místo Lidney a Scott Čikamatsu a Bakin a máme v jediné skořápce hlavní rysy japonské literatury.

Nesčíslná zařízení pro zábavu a poučení lidu, divadla, boudy povídkářů, sídla kněží, hudební povídky, novely, všechny volily příběhy Samurajů za hlavní thema svého vypravování. Rolníci, kteří seděli kol otevřeného ohně ve svých chatrčích,

nebyli nikdy tak unaveni, aby nemohli znovu a znovu slyšeti o hrdinstvích *Yošitsuné* a věrného společníka jeho *Benkei* nebo o hrdinstvích udatných bratří *Soga*. Smaví chlupci poslouchali s otevřenými ústy až do chvíle, kdy poslední kus dřeva dohořel a poslední plamének ohně v popeli zanikl; srdce jejich plála dále, zanícena právě slyšenou povídkou. Prodavači a pomocníci shromáždili se po skončené denní práci a stáhnuvše „*amado*“ (vnější okenice) naslouchali dlouho do noci příběhům rytířů *Nobunaga* a *Hidéyoši*. Vypravovali, až spánek jejich znavené oči přemohl a ducha jejich zavedl od útrap za pultem do hrdinných bojů. Malé dítě, které sotva počalo běhati, šeptalo si již dobrodružství hrdinného *Momotaró*, dobyvatele kouzelného ostrova a zámku *Onigašima*. I dívky byly tak plny lásky k rytířským činům a ctnostem, že jako *Desdemona* dychtivě poslouchaly romance *Samurajů*.

Samuraj stal se miláčkem, „beau idéal“ celé rasy. „Jako třešňový květ vládne na královském stolci mezi květy, tak povznesen jest mezi muži Samuraj,“ zpíval lid. Jsouc od kupectví vůbec vyloučena bojovná třída, nemohla obchodu pomáhati; ale nebylo žádné lidské činnosti, které by se nedostalo v jakémkoliv způsobu popudu od *Bušidy*. Duševní a morální Japonsko bylo buď přímo, buď nepřímou dílem rytířství.

Mr. Mallock dokazuje ve svojí poutavé knize „*Aristocracy and Evolution*“ (Aristokracie a vývoj), na mnoha místech a velmi obratně, že „sociální vývoj pokud jest jiným úkonem než biologickým, může býti definován jako bezděčný výsledek záměrů velkých mužů“ a dále, že historický pokrok je vzbuzen bojem, „ne mezi společnostmi o život vůbec, ale bojem mezi malou částí společností o vedení, řízení, užívání a o většinu.“ Ať soudíme o správnosti tvrzení jeho cokoliv, přece zůstane výrok tento rolí, kterou *Bušida* hraje v sociálním pokroku našeho císařství.

Jak duch *Bušidy* všechny sociální třídy proniká, viděti na jisté třídě mužů, známých pode jménem *otoko-daké*, přirozených to vůdců demokracie. Byli to silní hoši, každá píd' jejich byla proniknuta hrdou mužskostí. Byli zároveň kazateli i strážci lidových práv a je následovala sta, ano tisíce duší, které týmž způsobem jako *Samuraji Daimiům* dobrovolně obětovali „tělo a život, majetek a pozemskou čest“. Tito rození „mistrové“ a za nimi nesmírný zástup hrdinných a prudkých dělníků, tvořili pevné hradby proti pýše a zlovolnostem „*dvoumečové třídy*“.

Na tisícový způsob prosakoval *Bušido* dolů ze sociální třídy, která jej stvořila, a účinkoval jako kvas na lid, sděliv všemu lidu mravní stanovisko. Učení rytířskosti, které začalo jako sláva elity, stalo se časem touhou a inspirací celého národa; a, jakkoli nemohl lid dosíci mravní výše vznešených oněch duší, přece konečně *Yamato Damaši* (Duše Japonska) vyjadřovala ducha lidu ostrovního království. Není-li náboženství ničím jiným než „mravností dotčenou citem“, jak je *Mathew Arnold* definuje, pak má málo ethických soustav na název „náboženství“ větší nároky než *Bušido*. *Motoöri* uvedl němý šepot lidu ve slova, zpívaje:

Ostrov požehnaného Japonska!
Vašeho ducha Yamato
Cizinci chtěli zkoumati.
Pravím, sluncem prozářený vzduch vonných jiter
Moudře a sladce svým vánkem zachvívá třešňovým stromem.¹

Ano, *Sakura*² jest od staletí miláčkem našeho národa a symbolem naší povahy. Pozorujme výrazy, kterých pěvec užívá: Duch *Yamato* není krotkou, jemnou květinou, roste divoce — ve smyslu přirozeně — jest půdě domorodý; svoje občasně vlastnosti může sdílet s květy jiných zemí, ale v podstatě zůstane originelní květinou našeho podnebí. Ale jeho domov není jediným jeho nárokem na naši lásku. Jemnost a vznešenost jeho krásy mluví k naším estetickým citům tak, jako nemůže žádná jiná květina mluvit. Nemůžeme sdílet s Evropanem jeho obdiv růží; těm chybí jednoduchost našeho kvítka. A potom ony trny, které jsou pod krásou růže schovány, tuhost, s jakou na životu lpí, jako kdyby se smrti bránila a se strachem umírala a raději uschla na své větvi, než by předčasně opadala, její lesklé barvy a těžké vůně, to vše jsou vlastnosti, které jí ani trochu nečiní podobnou naší květině, jež neschovává žádnou dýku, žádný jed pod svojí krásou, která ráda loučí se na povel přírody s životem, jejíž barvy nikdy nekřičí a jejíž vůně neomamuje. Krása barvy a tvaru omezena jest jejím zjevem: jest pevným charakterem, kdežto vůně jest prchavá, etherická jako dech života. U každého náboženského obřadu hrají kadidlo a myrha důležitou úlohu. Něco duševního jest v jejich vůni. Když příjemná vůně Sakury oslazuje ranní vzduch a ranní slunko ozařuje nejprve ostrovy dálného východu, neznám mnoho citů, které působí více čisté radosti než toto vdechování kouzelného dne.

Je-li známo o samotném Tvůrci, že cítě příjemné vůně, pojal nové záměry (Gen. VIII. 21), lze nám se potom diviti, že sladká vůně třešňového květu láká celý národ z jeho malých chýší? Nehaňme jich, když údy jejich zapomenou na chvíli na práci a na námahu a srdce jejich na strasti a starosti. Po krátké této zábavě, po občerstvení sladkou vůní Sakury vrací se zpět do svých chýší s novými silami, s novou odhodlaností. *Sakura* jest tedy více než jedním druhem květu našeho národa!

Ale ani tento květ, tak sladký a rychle mizící, větrem lehce rozvátý a líbezné vůně šířící, jest hotov pro vždy zmizeti, může býti symbolem ducha *Yamato*? Jest Duše Japonska tak křehká a smrtelná?

¹ Sikišima-no/ Yamato kokoro wo/ Hito to wa ba/ Asahi ni niwó (u)/ Yamazakura bana

² *Cerasus psedocerasus*, Lindley.

Žije-li bušido ještě?

Či zahladila západní civilizace na pochodu naší zemí každou stopu jeho starého učení? Bylo by to smutné, kdyby duše celého národa tak rychle zemřela. Byla by to jen ubohá duše, která by tak lehce podlehla vnějším vlivům. Agregát psychologických elementů, který tvoří národní povahu, jest tak věrný jako nezměnitelný element druhů, jako ploutve ryby, zobák ptáka a zub masožravce. V nedávno vydané knize, která jest plna prázdných tvrzení a lesklých zevšeobecnění, praví Le Bon: „Vynálezy, za něž jsme zavázání inteligenci, jsou obecným dědictvím lidstva. Vlastnosti nebo chyby povah tvoří výhradní dědictví každého lidu; jsou pevnou skalou, o kterou musí se vlny dlouho tříštiti, než všechny drsnosti odstraní.“ Jsou to silná slova, a můžeme o nich dlouho přemýšlet, předpokládajíce, že by existovaly vlastnosti a chyby povahy, které by tvořily výhradní dědictví každého národa. Schematisující theorie podobného druhu byly vysloveny dávno před časem, kdy Le Bon svojí knihu vydal, a Theodorem Waitzem a Hugem Murrayem zavrženy. Když jsme studovali různé ctnosti, které Bušido vštěpuje, brali jsme evropské prameny na porovnání a osvětlení a seznali jsme, že žádná ctnost není obecně výhradním dědictvím jen jednoho národa. Pravda jest, že tento argegát mravních vlastností umožňuje zcela jednotný náhled. Agregát tento nazývá Emerson „složeným resultátem, v nějž každá velká síla vstupuje jako díl.“ A americký filosof místo aby jako Le Bon činil z něj výhradní dědictví rodu anebo národa, jmenuje jej elementem, který spojuje nejmocnější osoby všech zemí; činí jednoho druhému porozumitelným a příjemným; a jest něčím tak určitým, že cítíme hned nedostatek jeho právě tak, jako chybí-li někomu odznak Svobodného Zednářství.

O povaze, kterou Bušido vštípil národu našemu a zvláště Samurajům, nemožno říci, že jest „nezměnitelným elementem druhu“, ale o schopnosti její ku životu nemůže býti pochybnosti. Kdyby byl Bušido jen psychickou silou, nebylo by se mohlo tak záhy učiniti konec významu, kterého se od posledních sedmi set roků domohl. Kdyby byl jen dědictvím rozšířen, pak musil by vliv jeho býti nesmírný a dalekosáhlý. Pomysleme jen, že M. Cheysson, francouzský ekonomik, vypočítal, předpokládaje, že by byly tři generace v jednom století, že každý z nás měl by krev nejméně z dvaceti milionů lidí ve svých žilách, z lidu, který žil roku 1000.

Nejjednodušší rolník, který „tíhou století shrben“ vzdělává svoji půdu má v žilách svých krev staletí a jest tak dobře naším bratrem, jako bratrem „vola“.

Bušido jako neviditelná síla pohnul národem i jednotlivci. Bylo jen poctivým přiznáním rasy, když *Yyšida Šoyen*, jeden z nejslavnějších průkopníků moderního Japonska v předvečer své popravky napsal tyto verše:

Viděl jsem dobře,
že vše to muselo smrtí skončiti,
a to duch Yamato byl,
jenž mne hnal k tomu,
bych se odvážil k čemukoliv ještě více.¹

Jinými slovy Bušido byl a jest podnes oživujícím duchem naší země.

P. Ransome praví, že „jsou nyní tři rozdílná Japonska — staré, které dosud nevyhynulo, nové, které sotva duševně zrozeno, a přechodní, které právě kritické bolesti porodu prodělává.“ Jest to v mnohém ohledu správné, zvláště pokud se týče citelných a konkrétních zařízení. Použijeme-li však této věty na feudální ethické pojmy, potřebuje zajisté trochu omezení; neboť Bušido, stvořitel a produkt starého Japonska, jest dosud řídkým přechodní doby a rozšíří se také na tvůrčí sílu nové éry.

Velcí státníci, kteří vedli naši státní loď orkánem restaurace a smrtí národního obrození, byli muži, kteří neznali žádného morálního učení mimo předpisy rytířství. Někteří spisovatelé² pokusili se před nedávnem o důkaz, že křesťanští misionáři přispívají velkým dílem ku zbudování nového Japonska. Ponechávám každému rád čest onu, která mu patří, ale touto ctí sotva mohou bodří misionáři se honositi. Bylo by mnohem správnější, kdyby dle svatého písma dávali jeden druhému přednost než, aby dělali si sami nároky na čest a slávu, která jim rozhodně nepřisluší a pro kterou nemají důvodů. A co mne se týče, myslím, že křesťanští misionáři vykonali a vykonají velké věci pro Japonsko na poli vzdělání a mravní výchovy, ale všechno bude a jest nepřímého způsobu. Působení jejich jest zastřeno až dosud božskou rouškou tajemství. Nikoliv, dosud křesťanští misionáři málo viditelného vykonali pro vznik nového Japonska. Byl to jen Bušido, jednoduchý a čistý, který nás vedl k blahu i bolesti. Otevřme jen biografie stvořitelů moderního Japonska, — *Sakuma, Saigo, Okubo, Kido*, nezapomínajíce na muže žijící jako *Ito, Okuma, Itagaki*, atd., ti jsou vlastními tvůrci právem, jehož jim nelze upříti — a uznáme, že tito muži jednali výhradně vedeni Bušidem.

Přeměna Japonska jest skutečností, kterou vidí celý svět. U díla tak ohromného rozsahu působily samozřejmě živly velmi různé; ale chceme-li znáti nejdůležitější

¹ Kakusureba/ Kakunaru koto to/ Širi nagara/ Yamu-ni vamarenu/ Yamato Tamašii

² Speer: Missions and Politics in Asia, Reč IV., str. 189-192, Dennis: Cristian Missions and Social Progress. Díl I. str. 32, díl II. str. 70 atd.

živel, onen vlastní pramen energie, postačí jmenovati Bušido. Když jsme otevřeli zemi cizincům a cizímu obchodu, když jsme zavedli nejnovější pokrok na všech životních působištích, když jsme počali studovati politiku a vědu západních zemí, nebyla naším vůdčím motivem touha po bohatství a po rozvoji našich fysických pomůcek, tím méně touha po napodobení západních cizích mravů. Ctižádostivost, která nemohla snést, aby na nás bylo hleděno svrchu, byla nejsilnějším ze všech našich důvodů. Peněžní a obchodní důvody vznikly teprve v pozdějším období procesu přetvořovacího.

Vliv Bušidy jest dosud tak zřejmý, že každý může jej najíti. Pohled do japonského života vás o tom přesvědčí. Čtème *Lafcadio Hearn*, tohoto nejvýmluvnějšího a nejvěrohodnějšího vykladatele japonského ducha, a nalezneme v činech jeho příklad vlivu Buši-dova. Nesmírná přívětivost našeho lidu, která jest dědicstvím po rytířství, jest příliš dobře známa, než abych ji zde znovu uváděl. Fysická vytrvalost, síla a udatnost malého Japonce mohly býti oceněny v čínsko-japonské válce³. „Jest některý národ věrnější a vlastenečtější?“ tak zněla otázka mnohých po našich vítězstvích. „Nikoliv není,“ musíme děkovati za hrdou tuto odpověď svým rytířským pravidlům.

Jinak jest nám doznati, že Bušido jest ve vysokém stupni vinen chybami a nedostatky a chybami naší povahy. Naší nedostatečností v hluboké filosofii — neboť, ač někteří z našich mladých mužů dobyli i mezinárodního jména na poli vědeckém, přece nedosáhl žádný z nich ničeho na poli filosofie, — která může býti stopována i v zanedbání metafysiky při výchově dle Bušidy. Naše přehnaná citlivost a nedůtklivost jest plodem naší přísné ctižádostivosti, a jsme-li domýšliví, jak tvrdí o nás někteří cizinci; pak jest i vlastnost tato pathologickým výhonkem cti.

Neviděli jste na svojí cestě Japonskem často mladého muže s neučesaným vlasem a rozedraným šatem, který nesa v ruce dlouhou hůl nebo knihu, i na ulicích tvářil se tak, jakoby mu byl celý svět lhostejný? Jest to *šósei* (student), pro kterého země jest příliš malá a nebe nedosti vysoké. Má vlastní svoji theorii o nebi a zemi. Bydlí ve vzdušných zámcích a živí se slovy vědy. Jen bída žene ho ku předu, pozemský majetek byl by jeho poutem. Jest strážcem věrnosti a vlastenectví, jest samozvaným strážcem národního učení. Se všemi svými ctnostmi a chybami jest posledním a vymírajícím zbytkem Bušidy.

Ač vliv Bušidy jest tak hluboce zakořeněn a dosud mocný, přece jen jest vliv tento nevědomý, němý. Srdce národa odpovídá, aniž vědělo proč, každému apelu učiněnému na to, co zdědilo.

Táž mravní idea vyslovená nově přeloženým, ale dávno již Bušidem vysloveným názvem, má daleko rozšířené a různé pole působnosti. Odpadlý křesťan, kterého žádná rozmluva knězova nemohla zpět do lůna církve přivést, byl nu-

³ Mezi jinými díly čtete Eastlake a Yamada: „Heroic Japan“ a Diósy: „The Far East“.

cen ku návratu jediným jen upomenutím na věrnost, kterou Pánu přísahal. Slovo „věrnost“ oživilo znova dávno již vychladlé vznešené city jeho srdce. — Bezuzdný zástup mladíků, který, nespokojen jsa s jistým učitelem po delší dobu stávkoval, byl odzbrojen dvěma jednoduchými otázkami, které mu ředitel ústavu dal. „Jest profesor bezvadnou povahou? Jest-li ano, musíte si ho vážiti a ve škole podržeti. Jest-li sláb? Pak není to mužné srážeti padajícího člověka.“ Vědecká neschopnost profesora, která byla příčinou nepokojů, zmizela do pozadí po této mravní otázce. Vzbuzením oněch citů Bušidem živěných, možno vzbuditi mravní obnovu neočekávané síly.

Příčinu nezdaru práce misionářské jest hledati v tom, že neznají ničeho z našich dějin. „Co záleží nám na pohanských dokladech?“ praví někteří z nich a zbavují tím své náboženství chodu myšlení, na kteréž my i otcové naši do staletí jsme uvykli. Vykládají nám, že křesťanství jest novým náboženstvím, ale dle mého zdání jest „starou, velmi starou povídkou“, která podána-li ve srozumitelných slovech — čímž říci chci, že vyjádřena-li domácím slovníkem dle morálního vývoje lidu — dojde lehce přístupu do jeho srdce, bez rozdílu rasy a národnosti. Křesťanství ve své americké a anglické formě — které má více anglosaské svévole než čistoty a důstojnosti svého zakladatele, — jest jen ubohým druhem, který na náš kmen Bušidy štěpují. Či chtějí rozsévači nové víry vytrhnouti celý prastarý kmen i s kořeny, aby mohli potom do rozedrané půdy duší síti nové símě evangelia? Takový heroický postup může býti možný — v Havajsku, kde (jak se tvrdí) bojovná církev dosáhla úplných úspěchů hromadíc půdu a bohatství, a ničíc původní rasy: takový postup jest nemožný v Japonsku — ne, jest to postup, který by Kristus nikdy nebyl volil ku založení království svého na zemi.

Ale ať již chyba, které jednotlivci se dopouštějí, jest jakákoliv, přece není žádné pochybnosti, že základní učení náboženství, které nám hlásají, jest mocí, s kterou jest nám počítati vzhledem k budoucnosti Bušidy.

Budoucnost Bušidy

Jeho dny jsou sečteny, nebo alespoň se zdají. Zlověstná znamení jsou na obzoru, hlásající neblahou jeho budoucnost. Ale nejen znamení a hrozná síla pracují, by zničily tuto mocnou budovu staré ctnosti.

Málokteré z historických porovnání může být soudnější než porovnání starého evropského rytířství s japonským Bušidem, právě jako opakující se historie, která tvrdí, že osud prvního zastihne i druhé. Zvláštních lokálních příčin, které jmenuje St. Palaye, nelze snadno užít na japonské poměry, ale větší příčiny všeobecné, které ve středověku i po něm pomáhaly rytířství podržet, přičiňují se o pád Bušidy.

Pozoruhodný rozdíl mezi zkušeností Evropy a Japonska jest tento: když v Evropě bylo rytířství od feudalismu odděleno a církví přijato, oživilo znova. V Japonsku však nebylo žádné náboženství dosti silno, aby rytířství živilo. Když nebylo více mateřského zřízení, feudalismu, zůstal Bušido sirotkem a bylo mu starati se o sebe sama. Nynější zjemněná organizace vojenská mohla by arcit' vzít Bušido pod ochranu, ale jest zřejmo, že moderní služba vojenská má pro něj hrozně málo místa.

I sám Šintoismus, který Bušido ve svém mládí pěstoval, již zastaral. Šedí učenci staré Číny byli zatlačeni dnešními povýšenci druhu *Benthamova* a *Milloya*. Pohodlnější morální theorie, které více lichotí šovinistickým tendencím času, a proto jsou pokládány za způsobilé pro denní potřeby, byly teď vynalezeny a do světa hlášány; ale dosud slyšíme pronikavý hlas jejich jenom ve sloupcích novin a tisku vůbec.

Knížectví a moci zdvihají se proti učení rytířství, jak Veblen praví, „již úpadek obřadního zákona, anebo vulgarnisování života právě mezi průmyslovými třídami stalo se v očích všech útlocitných jednou z hlavních nestvůr moderní civilizace.“ „Nezdolatelná vlna triumfující demokracie, která netrpí žádnou formu trustu“ — a Bušido byl trustem, zřízeným těmi, kteří pěstovali majetek ducha a vzdělání, stanovíce stupeň a hodnotu mravních vlastností — ta vlna jest sama dosti mocná, aby mohla strhnouti Bušido do propasti. Nynější společenské moci jsou nepřátelské malému duchu třídy a rytířství jest dle přísné kritiky Freemanovy třídním duchem.

Moderní společnost neuznává a nemůže uznávat povinnosti k jisté třídě. Připojme ještě pokroky v poučování lidu, průmyslovém umění a zvycích, v bohatství a městském životě a poznáme lehce, že ani nejpevnější brnění Bušidy ani jeho nejostřejší meč nemohou odvrátiti krizi. Běda rytířským ctnostem, běda hrdosti Samurajů! Mravouka, která za hlaholu trubek a hřmění bubnů slaví vjezd svůj do světa, jest určena ku zkáze „jakou scházejí náčelníci a králové.“

Může-li nás historie něčemu učit, tedy jen tomuto: „Stát, který opírá se o vojenské ctnosti — ať to jest již město Sparta, nebo císařství Římské — nemůže na světě věčně obstáti. Ať jest bojovný instinkt muže všeobecný a přirozený, přece netvoří celého muže. Za pudem boje skrývá se božštější instinkt lásky.“ Seznali jsme, že záhy objasnili to *Šintoismus*, *Mencius* a *Wan Yang Ming*, ale Bušido a ostatní bojovné typy etniky jsou, bezpochyby naléhajícími praktickými otázkami často přetíženy, než aby mohly vniknouti do popředí. Život se v poslední době rozšířil. Ušlechtilější, hlubší povolání přitahují dnešním dnem naši pozornost. Ač mraky válečné zatemňují kol do kola náš horizont, doufejme, že vzmachy křídel anděla míru je zaženou. Dějiny světa potvrzují proroctví, že „pokorným bude patřiti svět“.

Až se společenské podmínky tak změní, že Bušidovi budou nejen protichůdnými, ale i nepřátelskými, pak bude na čase, aby připravil se ku čestnému pohřbu. Ale jest právě tak těžko označiti čas, kdy rytířství zemře jako jest nemožno označiti dobu jeho zrození. Dr. Miller praví, že evropské rytířství bylo zrušeno r. 1559 v době, kdy Jindřich II. Francouzský byl při turnaji usmrčen. U nás byl edikt, který r. 1871. feudalism odstranil, prvním hlasem umíráčku pro Bušido. Edikt, který pět roků potom zapovídal nositi meče, odzváněl staré „nekoupené grácii života, laciné obraně národa, mužným citům a hrdinným podnikům“ a oznamoval zrození nové doby „sofistů, ekonomů a kalkulátorů.“

Říkalo se, že Japonsko vyhrálo poslední válku s Čínou Remingtonovými puškami a Kruppovými kanóny, řeklo se, že vítězství bylo dílem moderního polního systému, — ale to jsou jen poloviční pravdy. Nejdokonalejší kanóny, nejrychlopalnější pušky nestřílí samy, moderní systém výchovy nezmění zbabělce v hrdinu. Ne! Bitvy u Yalu, na Korei a v Mandžusku dobyli duchové našich otců, kteří vedli ruce naše a kteří bili v našich srdcích. Tito duchové nejsou mrtvi, duchové našich bojovných předků. Vezměte jen Japonce nejmodernějších ideí a dotkněte se jeho citů, a zajisté že nejstarší Samuraj zjeví se vám v jeho srdci. Chceme-li nové semeno do jeho srdce vložit, pak pohneme v jeho srdci usazeninou, která po staletí se tam nahromadovala — jinak řečeno, moderní fraseologie nesahá dále než arithmetické chápání.

Bylo prorokováno — a proroctví byla událostmi posledního půlstoletí potvrzena — že mravní soustava feudálního Japonska, i zámky a zbrojnice jeho rozpadnou se v prach a popel a že nová ethika, jako fénix vystoupí z jejich popele, aby řídila nové Japonsko na pokrokové cestě. Ať jest toto nové proroctví žádoucí a možné,

přece nesmíme nikdy zapomenouti, že fénix může jen z vlastního popele vzlétnouti a že není tažným ptákem, aniž lítá na křídlech jiných ptáků. „Království boží jest ve vás.“ Neskutálí se s vrchů jakkoliv vysokých ani nepluje po nejširším moři. Seménka království, jak japonský duch jim rozumí, kvetou v Bušidu. Nyní však dnové jeho mizejí — škoda jen, že dříve, než jsme jich plně užili. Hledáme na všech stranách jiné prameny sladkosti a světla, síly a útěchy, ale dosud nenalezli jsme ničeho, co by mohlo zaujmouti jeho místo. Utilitaristická a materialistická filosofie užitku a ztráty může dostačiti logikům s polovinou duše. Jediná ethická soustava, která jest dosti silná, aby s utilitarismem a materialismem bojovala, jest křesťanství — ale to nepozbylo dosud svého cizího nátěru.

Křesťanství a materialism (čítaje v to i utilitarism) — nebo snad zjednoduší je budoucnost v elementární formy hebraismu a hellenismu? — rozdělí se o svět. Menší morální soustavy budou se přidávati ku oběma stranám v zájmu svého zachování. Ku které straně však přidá se Bušido? Poněvadž nemá žádného určitého dogmatu nebo pravidel, kterých by mohlo hájiti, může zmizeti jako bytost, jako třešňový květ zemře rád při prvním zavání ranního věterku. Ale úplná zkáza a zapomenutí nebudou nikdy jeho údělem. Kdo může říci, že stoicism zhynul? Mrtev jest, pravda, jako soustava, ale žije dále jako ctnost: energie a životní síla jsou stále cítěny v mnoha proudech života ve filosofii západních národů, v jurisprudenci celého civilisovaného světa. Ano, kdekoliv člověk touží po poznání sama sebe, kdekoliv vlastní duch hledí nad tělem vládnouti, všude vidíme pracovati nesmrtelné učení Zenonovo.

Jako neodvislá ethika může Bušido zaniknouti, ale moc jeho nesejde nikdy se světa; jeho školy válečnictví a občanské cti mohou býti troskotány, ale sláva jeho přežije tyto trosky. Jako jeho symbolický květ, když do všech čtyř světových stran jest rozvát, bude dále člověčenstvu žehnati onou vůní, kterou bude obohacovati život. Po staletích, až přívrženci jeho budou dávno pochováni a jméno jeho dávno zapomenuto, vůně jeho jako s dálných neviditelných kopců budou váti, „daleko přes cesty“ — v krásných slovech quakerského básníka:

Poutník okusí příjemný pocit
z blízkého půvabu. Neví odkud to přichází.
A ve snění přijímá s odkrytým čelem požehnání vzduchu.

Připomenutí

Kniha tato dostala se mi do rukou nejprve v rozšířeném japonském vydání; byla mi doporučena mým učitelem jakožto pomůcka při učení se japonštině. Zdála se mi velice cennou a zajímavou, zvláště v dnešní době, kdy japonskému životu a kultuře věnuje se dosti pozornosti.

Předvádím práci tuto, která vyšla původně v anglickém originálu (autorem samým byla pak převedena do jeho rodné mluvy), našemu čtenářstvu doufaje, že bude přijata tak, jak ji podávám. Pro zajímavost připojuji vysvětlení některých hlavních výrazů japonskými značkami. Vzdávám dík prof. Dru Inazo Nitobé-ovi za laskavé svolení ku překladu, jakož i p. Hiroši Morimu, inženýru Tažie Kubóvi a slečně O-Natsu-Ko za pomoc, kterou mi poskytli při nejasných bodech knihy. Panu Jeanu Rowalskému, který překlad můj přehlížel a chyby i nesrozumitelností povstavší odstranil, rovněž můj dík.

Nutno ještě připomenouti, že všechna japonská slova psal jsem tak, aby českým čtenářem mohla býti správně vyslovena. Neodpovídají tudíž některá z nich pravopisným pravidlům, stanoveným spolkem pro romanisaci japonského písma, Romaji-Kwai.

Překladatel
V Chicagu (Ill., U. S. A.)
1. května 1903

Některé posudky o této knize

Bušido jest slovo, jež značí rytířství, nebo více literárně: vojensko rytířské cesty. „Předpisy rytířství“ byly by volný, ale výtečný překlad slova. Pan Nitobé píše s plnou znalostí svého sujetu a velkou zručností a inteligencí. Jeho znalost nejlepší anglické myšlenky jest tak úplná, že jest schopen osvětliti na každé půdě a z každé strany podrobnostmi, které jsou neobyčejně případné.

Některé z horních názvů mají všední ráz. Zdá se nám, že jsme slyšeli o zdvořilosti a loyálnosti dříve než teprve nyní. Ale rytířsky kasuistický Japonec vypracoval souhlasné myšlenky s největší delikátností a jemností. Na jedné straně jsou spiritualisovány, na druhé materialisovány a sníženy. Kdybychom chtěli slyšeti, co japonský inteligent vypráví o tom, co chápe, učinili bychom nejlépe, kdybychom si přečetli, co p. Nitobé napsal.

The Christian Register
Boston, 19. července 1900

V tomto okamžiku, kdy Japonsko hraje tak důležitou úlohu na Dalekém Východě, jest tento výklad japonské myšlenky velice časový. Až dosud jsme slyšeli o Japonsku hlavně od cizinců, od kterých nemůže býti očekáváno, aby rozuměli Východanu. „Bušido“ jest z péra japonského učence, který jest dobře obeznámen ve vědě západní a který je veskrze povolán, aby nám podal dobrou představu o své zemi a svých krajanech, ale také, aby představil ji takovým způsobem, aby byla pochopitelná západním čtenářům.

Kniha je tak jasně psána, že mohla by býti považována za dílo Američana. Že Dr. Nitobé jest ve svojí zemi uznanou autoritou, jest zřejmo z toho, že jeho *History of Intercourse between America and Japan* (Dějiny obchodních styků mezi Amerikou a Japonskem) jest často citována spisovateli ostatních zemí.

The Telegraph
Philadelphie, 15. září 1900

O autorovi

Izano Nitobé se narodil v roce 1862 v Morioko, prefektura Iwate, jako nejmladší syn Jujira Nitobého. Jméno Nitobé patřilo známé a zámožné samurajské rodině již od středověku. Když bylo Izanovi pět let, jeho otec zemřel a chlapce krátce poté adoptoval strýc a přestěhoval ho k sobě do Tokia.

Od roku 1873 navštěvoval mladý Nitobé slavnou tokijskou Zahraniční jazykovou školu a v roce 1877 se přihlásil na Zemědělskou fakultu univerzity v Sapporu. Po jejím ukončení pracoval v agentuře pro osídlení Hokkaida, ale už v roce 1883 začal studovat na Tokijské univerzitě, kde při přijímacích pohovorech řekl: „Chtěl bych se stát mostem přes Pacifik.“ Tato věta se pak stala mottem jeho dalšího života.

Po roce studií v Tokiu odjel na Hopkinsovu univerzitu do Spojených států. Zde strávil tři roky a oženil se s američankou Mary Patterson Elkinton. Další čtyři roky studoval v Německu na různých univerzitách a získal doktorát.

Po svém návratu do Japonska v roce 1891 se stal profesorem na univerzitě v Sapporu, ale v roce 1898 byl kvůli chorobě ze školství penzionován a na doporučení lékaře odjel na léčení do Kalifornie. Tam píše a v roce 1900 vydává knihu *Bushido - The Soul of Japan*. Toto jeho nejznámější dílo mělo ambice přiblížit západnímu čtenáři morálku japonské společnosti a fenomén vojenské třídy samurajů. V předmluvě k prvnímu vydání Nitobé píše, že impulzem k napsání knihy byl rozhovor s jistým belgickým právníkem, který se ho zeptal, jak v Japonsku vštěpují dětem morální pravidla, když se na školách nevyučuje náboženství. Vzhledem ke své srozumitelnosti byla kniha přeložena do více než 30-ti jazyků a dodnes zůstává klasikou ve svém oboru.

V roce 1911 jako první japonský profesor přednášel na šesti amerických univerzitách. V Japonsku věnoval mnoho energie vzdělávání žen. Tato práce vyvrcholila v roce 1918 založením první vysoké školy pro ženy - Tokijské ženské univerzity. Nitobé byl krátký čas jejím prvním ředitelem.

Po založení Ligy národů v roce 1920 se stal jejím podpředsedou a v Ženevě zůstal až do roku 1926, usilujíc o vzájemné porozumění mezi národy. Po skončení této služby se vrátil do Japonska a pracoval jako ředitel Institutu pro vztahy v Pacifiku. Neúspěšně se snažil o urovnání vyostřujícího se konfliktu mezi Japonskem a Spojenými státy. Jeho posledním pokusem v tomto směru byla účast na Pacifické

konferenci v Kanadském Banffu v roce 1933. Krátce po ní Inazo Nitobé umírá ve věku 71 let.

Jako projev respektu k jeho přínosu pro japonskou společnost byl v roce 1984 jeho portrét umístěn na japonskou 5000 jenovou bankovku.

Vydavatel elektronické verze

O elektronickém vydání

Dostává se vám do rukou elektronická verze knihy, která v papírové podobě vyšla v Praze v roce 1904, tedy přesně před 100 lety. Jednalo se o velice brzký překlad knihy *Bushido — The Soul of Japan* od japonského autora, profesora Inazo Nitobého.

Dalo by se říct, že tato kniha byla prvním pokusem o přiblížení samurajské etiky a japonského ducha vůbec z pera rodilého Japonce. Pan Nitobé byl vzdělán východním i západním způsobem, a tak vysvětluje japonské realie stylem pro západního čtenáře velice srozumitelným. Svoji knihu napsal v angličtině a až pak ji přeložil do své rodné řeči.

I když v současnosti vychází mnoho knih o japonských bojových uměních a samurajích, často jejich kvalita není velmi vysoká. Kniha *Bušido* od Inazo Nitobého je považována za klasiku ve svém oboru, napsanou Japoncem v době, kdy samurajský duch nebyl pouhou legendou, ale silou, formující novou japonskou společnost. Je škoda, že český překlad této výjimečné knihy upadl do zapomnění, a proto nás napadla myšlenka oživit ho elektronickým vydáním.

Překlad Karla J. Hory používá češtinu počátku dvacátého století. Ta zůstala zachována i v elektronické verzi, stejně jako styl textu a typografické zvláštnosti. Jediné změny byly provedeny v místech, kde bylo zřejmé, že se jedná o tiskařskou chybu. Po obsahové stránce byl text přenesen do elektronické podoby v původním rozsahu, rozšířen o kapitolu o autorovi a tuto poznámku. Tištěná verze knihy je ilustrována několika kresbami Sanči Ogawy a některé japonské výrazy jsou doprovázeny přepisy v japonských znacích. Ty byly z elektronické verze vynechány, až na obrázek na titulní stránce.

Autorská práva na knihu jsou promlčena. Proto jsme si dovolili převést ji do elektronické podoby a vydat na internetu, jako projev respektu a úcty k autoru knihy a překladateli. Tento dokument je volně šiřitelný, pokud tak nebude činěno za účelem zisku.

Vydavatel elektronické verze
Srpen 2004

Inazo Nitobé

Bušido

Z anglického originálu *Bushido — The Soul of Japan*
vydaného v Reeds and Biddle, Philadelphia 1900

přeložil Karel J. Hora.

Titulní kresba Sanči Ogawa.

Vydalo nakladatelství Josef Pelcl,
Praha 1904.

Elektronické vydání připravili
ms a vn a mv v roce 2003.

Grafická úprava ms a L^AT_EX
v roce 2004.